

BATI KAYNAKLI SÖZCÜKLERE TÜRKÇE KARŞILIKLAR: BİR DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. Cemal MIHÇIOĞLU

Toplumumuzun başlıca iletişim aracı, ulusumuzun birleştirici dokusu olan Türkçenin günümüzdeki en ivedi çözüm bekleyen sorunu Batı kaynaklı sözcüklerin saldırısına uğramakta oluşudur. Yalnız Atatürk'ün 1932'de büyük bir ivmeyle başlattığı dil devriminden yana olanlar değil, toplumumuzda genel olarak dil özleşmesine karşı direnen tutucu çevreler bile, dilimizin uğradığı bu gittikçe yoğunlaşan saldırıya karşı önlem alınması, bu sözcüklere dilimizin kendi olanaklarından yararlanarak karşılıklar bulunması gereği üzerinde birleşmektedirler. Biz de, doğrudan doğruya ulusumuzun varlığıyla ilgili olan bu konuda elden gelen çabanın gösterilmesini, özellikle ülkemiz aydınları için, kaçınılmaz bir ulusal görev sayıyoruz.

Dilimize girmiş, yabancı kaynaklı sözcüklere Türkçe karşılıklar bulunması, kuşkusuz önce dilimizin ulusal kimliğinin, bütünlüğünün korunmasıyla ilgilidir. Daha önce yaptığımız benzeri yayınlarda da belirttiğimiz gibi,* bu tür çalışmaları yayımlamaktaki öbür amaçlarımız şunlardır:

1. Genellikle dilin, özellikle bilim dilinin özleştirilmesi, toplum içinde iletişimi, ayrıca bilimin geniş yığınlara yayılmasını kolaylaştırır, bu arada öğretim kurumlarımızda öğrenme sürecini olumlu yönde etkiler. Bu amaca yararlı çalışmalar yapmak, öğretimi üyeleri için uğraşsal bir görev niteliği de taşımaktadır.

2. Bulunan karşılıkların yayımlanarak daha geniş bir çevreye duyurulması, topluca benimsenip yaygınlaşmalarını sağlamak bakımından gereklidir.

*"Basın-Yayın Alanında Türkçe Terim Denemeleri," *Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu. Yıllık 1983-1985*, Sayı VIII (AÜ SBF ve BYYO Basımevi, Ankara, 1986) s. 145-168.

"İşletmecilik Alanında Türkçe Terim Denemeleri," *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* (Cilt XLI, Sayı 1-4, Ocak-Aralık 1986), s. 413-446.

"Kamu Yönetimi Alanında Türkçe Terim Denemeleri," *AÜ Basın-Yayın Yüksekokulu. Yıllık 1986-1987*, Sayı IX (AÜ SBF ve BYYO Basımevi, Ankara, 1987), s. 109-200.

3. Kendi alanlarına dışarıdan girmiş yabancı kaynaklı sözcüklere karşılık bulmak isteyen öğretim üyeleri eksik değildir. Bunların kendi çalışmalarında izleyebilecekleri örneklerle desteklenmelerinde yarar vardır.

4. Yabancı kökenli sözcüklere Türkçe karşılık bulma çalışmalarının nasıl yapıldığı konusunda ülkemiz aydınlarının bile yeterli bilgisi yoktur. Bu tür bilgilendirmeler kamuoyunda dil özleştirme çalışmalarına karşı daha olumlu tutumlar yaratma, dil bilinci uyandırma bakımından da yararlıdır.

Bu yazıda önce 15 Kasım 1990-31 Ocak 1991 günleri arasındaki iki buçuk aylık dönemde Türkçe karşılık türettiğimiz Batı kökenli sözcüklerle ilgili olarak yazdığımız gerekçeli açıklamalara yer vermek, arkasından da bunlardan on beşi üzerinde yaptığımız bir değerlendirme çalışmasından söz etmek istiyoruz.

Burada sözünü edeceğimiz değerlendirme çalışmasına konu olan sözcükler içinde "kot(asyon), prim, proforma, underwriter, filigran"dan oluşan en kalabalık küme sermaye piyasası alanıyla ilgilidir. Bu alandaki sözcüklerin görece çok oluşu, ülkemizde ilk kez 1980'li yıllarda düzenlenen bu alana özgü sözcüklerin dilimizde çoğunlukla İngilizcedeki ya da Fransızcadaki biçimleriyle kullanılmakta olmasındandır. "Biyosfer, recycling" sözcükleri, artık ülkemizde de sık sık sözü edilen çevrebilimle, çevre sorunlarıyla ilgilidir. "Deregülasyon" sözcüğü, devletin eylem alanını küçültmek amacını güden yönetimlerin egemen olduğu ülkelerde son yıllarda yaygın bir kullanım alanı bulan sözcüklerdendir. "Stol" dilimize ulaştırma alanında yeni giren yapay bir sözcüktür. "Ekolayzer" yaklaşık son on yıldan beri duyduğumuz, ses yapısı bakımından İngilizcedeki aslından yanıtıcı bir biçimde saptırılmış bir araç adıdır. "Video konferans" ileri iletişim uygulamalarının olanaklı kıldığı bir iletişim biçiminin adıdır. "Şart" güncel uluslararası gelişmelerle ilgili Fransızca bir sözcüğün Türkçede kullanılan sesdeş başka bir sözcüğü karışıklık doğurucu bir biçimde çağrıştırdığı için yadırganan, bu yüzden karşılık bulunması istenen bir sözcüktür. "Porte" yabancı sözcük kullanma tutkunu kimi aydınlarca eskiden beri sık sık yanlış söylendiği için Türkçe karşılık bulunması gereken bir sözcüktür. "Miknatis, manyetik, opus" ise dilimizde eskiden beri kullanılan, ancak yabancılıkları dolayısıyla Türkçe karşılık önermekten kendimizi alamadığımız sözcüklerdir. Bütün bu sözcükler, önceden düzenlenmiş bir dizelgeden belirli bir düşünceye dayanılarak değil, o günlerde kulağımıza gelen, gözümüze çarpan, yadırgatıcı bulduğumuz sözcükler arasından seçilmiştir.

Burada, önce değerlendirilecek sözcüklerin gerekçeli açıklamalarına yer vereceğiz. Ardından, değerlendirme kapsamı dışında kalmakla birlikte, yaklaşık aynı dönemde karşılık bulup burada ilgililerin bilgisine sunmakta yarar gördüğümüz öbür sözcüklerin gerekçeli açıklamaları yer alacaktır. Daha sonra değerlendirme çalışmasının yürütülüş biçimi ile sonuçları açıklanacaktır.

DEĞERLENDİRİLECEK SÖZCÜKLER

BİYOSFER

DİRİMYUAR

Fransızca *biosphère* (okunuşu: biyosfer) sözcüğünün başındaki *bio* öneki Yunanca *bios* (yaşam, dirim) sözcüğünden gelir. Yine Yunanca *sphairo* (küre, top) sözcüğü *sphaero* biçimiyle Latinceye, *sphère* biçimini alarak da -aynı anlamla- Fransızcaya geçmiştir. Sözcük, Fransızcadaki söylenişle Türkçeye de geçerek kullanım yaygınlığı harcamıştır.

Biyosfer sözcüğü, canlıların yer kabuğu çevresinde oluşturdukları katmanı anlatır. Bir başka deyişle, biyosfer, karada, suda, havada yaşayan canlıların tümünü anlatan bir sözcüktür. Yeryuvarlığının üzerindeki bu katman, dışardan bir bakışla algılandığında yine küre biçiminde görüldüğü için biyosfer (canlıların yaşadığı küre) olarak adlandırılmıştır. Sözcük, çevre sorunlarının, özellikle de hava kirliliğinin yaşamsal bir önem kazandığı 80'li yıllarda bu bağlamda sık sık kullanılmaktadır.

Türkçede *bio* önekinin özellikle bilimsözlerinde kullanılan karşılığı "dirim"dir. Gerçekten de, Türkçe Sözlük'e (1983) göre biyolojinin karşılığı "dirimbilim," biyonik'in karşılığı "dirimkurgu"dur. Sözcük, bir felsefe terimi olan "dirimselcilik" sözcüğünün yapısına da girmiştir. Genel dilde "yaşam" sözcüğü daha yaygın olarak kullanılmakla birlikte, biz burada da "dirim" sözcüğünü yeğliyoruz. Arapça kökenli "küre" sözcüğünün Türkçesi ise "yuvar"dır. dilimizde ilk kez kandaki alyuvar (küreyve-i hamra, eritrosit) ile akyuvar (küreyve-i beyza, lökosit) için kullanılan yuvar sözcüğü gökbilimde "yeryuvarlağı gibi düzgün olmayan küresel biçim" anlamına da gelmektedir. Bu durum karşısında biyosfer sözcüğü için *dirimyuvar* karşılığını öneriyoruz.

Bu öneriyi geliştirdikten sonra, Hamit Nafiz Pamir'le Önder Öztunalı'nın Türk Dil Kurumunca 1971 yılında yayımlanan Yerbilim Terimleri Sözlüğü'nde sözcük için "dirimyuvarı" karşılığının önerilmiş olduğunu gördük.

Bu vesile ile hidrosfer (Yun. *hyder*, su + Fr. *sphère*, küre), litosfer (Yun. litho, taş + Fr. *sphère*) atmosfer (Yun. atmos, buğu + Fr. *sphère*) gibi bağlantılı sözcüklerin karşılıklarına da değinerek kesinleşmeye çalışmak yerinde olacaktır. Ne yazık ki bütün bu sözcükler, ilkokulun 5. yılında okutulan Fen Bilgisi (eski Tabiat Bilgisi) ile ortaokulun 2. yılında okutulan Fen Bilgisi kitaplarında yabancı biçimleriyle öğretilmektedir. Bu sözcükler için TDK'nın 1963 yılında yayımlanan Ortaöğretim Terimleri Kılavuzunda sırasıyla "suyuvarı, taşıyuvarı, havayuvarı" karşılıkları önerilmiştir. Bitişik yazılan bu gibi bileşik sözcüklerde ad tamlaması biçimi günümüz Türkçesinin yapısıyla gelişme çizgisine uygun düşmediğinden, sondaki 'ı'ların -bizim önerimiz doğrultusunda- atılması yerinde olacaktır. Nitekim yukarıda anılan Yerbilim Terimleri Sözlüğü'nde, "üstü granitten, altı bazalttan yapılı, 20-60 km. kalınlıkta yerin dış bölümü" olarak tanımlanan -genel dilde "yerkabuğu" da denen- *litosfer*'in karşılığı *taşıyuvarı* olarak verilmiş, sözlükte ayrı bir girdi olarak yer almamakla birlikte, "dirimyuvarı"nın tanımlandığı girdide *hidrosfer* anlamında *suyuvarı* sözcüğü kullanılmış, "atmosfer"e ise öbürleriyle tutarsız bir biçimde "havayuvarı" denmiştir. Bizim önerimiz bu gibi tutarsızlıkları da giderip sözcükler arasında yapısal birörneklilik sağlayacaktır.

Yerbilimde dünyayı çevreleyen hava yuvarını anlatan "atmosfer" sözcüğü, gökbilimde kimi gezegenleri çevreleyen gaz katmanı, yuvarı anlamına da gelmektedir. Rauf Nasuhoğlu ile dört arkadaşının oluşturdukları, eski Türk Dil Kurumunca 1983 yılında yayımlanan Fizik Terimleri Sözlüğü'nde "yeryuvarını saran ve özellikle azot ile oksijenden oluşan, su uçuğu, toz, duman gibi katışıkları da içeren uçun katmanı" olarak tanımlanan atmosfer için uçun (gaz) ile yuvar sözcüklerinden oluşturdukları *uçunyuvarı* sözcüğü daha uygun bir karşılıktır.

Bu çalışmayı yaparken ulaştığımız önemli bir sonuç vardır: Yabancı kökenli sözcüklere Türkçe karşılık üretirken önce eski TDK'nın yayımlanmış olduğu terim sözlüklerine bakmayı bir alışkanlığa dönüştürmeli, daha önceki dil işçilerinin özverili, özenli çalışmalarının ürünlerini en azından bir esin kaynağı olarak değerlendirmeliyiz.

Örnek: *Dirimyuvar*daki olağanüstü yaşam bolluğunun, zenginliğinin en belirgin biçimde sergilendiği yerler, yağmur ormanları olarak adlandırılan alanlardır.

DEREGÜLASYON DÜZENLEMEDİŞİ BIRAKMA

İngilizcedeki *to regulate* eylemi, Latince *regula* (kural) sözcüğünden türeyen *regulare* eyleminin geçmiş zaman ortacı olan *regulatus* sözcüğünden kaynaklanmıştır. Sözcüğün anlamı, yasalarla ya da benzeri kurullarla düzenlemektir.

Bu sözcükten türeyen *regulation* (düzenleme) adının başına *de-* olumsuzluk öneki getirilerek oluşturulan *deregulation* sözcüğü (okunuşu: diregyuleyşın) generkin (devletin) ya da daha başka bir kamu tüzel kişisinin belirli bir alandaki düzenleme yetkisini bir ölçüde azaltma ya da tümünden kaldırma, düzenleme yetkisinden vazgeçme, daha önce düzenlenmekte olan bir alanı artık düzenlememe gibi anlamlara gelir. Sözcük, Birleşik Amerika'da Ronald Reagan'ın İngiltere'de Margaret Thatcher'ın iş

başında bulunduğu 1980'li yıllarda ortaya çıkan, generkin eylem alanını daraltma amacına yönelik "özeleştirme" uygulamasından sonra yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. Özeleştirme akımı daha sonra Federal Almanya, Fransa, İtalya, İspanya, Hollanda gibi öbür Avrupa ülkelerine geçmiş, oradan da aralarında Japonya, Filipinler, Brezilya, Arjantin, Şili, Türkiye gibi ülkelerin de bulunduğu oldukça geniş bir alana yayılmıştır.

Sözcük, yine 1980'li yıllarda, özeleştirme uygulamasıyla birlikte Türkçeye de geçmiş, kimilerince İngilizcede olduğu gibi, kimilerince Fransızcadaki gibi "dereğulasyon" söylenişiyile kullanılmaya başlamıştır. Aslında bu sözcüğün Fransızcası "déréglementation" olup kimi kez İngilizce "deregulation" sözcüğü de olduğu gibi kullanılmaktadır.

Türkçede İngilizce, Fransızca gibi Batı dillerindeki *de-*'ye benzer bir olumsuzluk önekinin yokluğu, bu sözcüğe tek sözcüklü bir karşılık türetilmesini güçleştirmektedir. Biz, birçok durumlarda *-sız, -siz* ekini kullanarak bu engelin bir ölçüde aşılabileceğine inanmakla birlikte, burada kavramla en yakından ilgili olan "düzenlemek" eyleminin kök kesiminin bileşik yapısı "düzenlemesizleme" gibi uzun, kulağı tırmalayan bir sözcüğün ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu durum karşısında *dereğulasyon* sözcüğü için birden çok sözcükten oluşmakla birlikte, yadırgatıcı olmayan, yeterince açıklayıcı *düzenlemedişi bırakma* karşılığının daha uygun olacağını düşünüyoruz. Bizce zorunlu olmamakla birlikte, tek sözcüklü bir karşılık bulunmasında direnenlerin kendilerini "düzenlemedişilama"ya alıştırmaya çalışmalarını, en azından bunu denemelerini öneririz.

Örnek: Tüketim malları üzerindeki eder (fiyat) denetiminin kaldırılıp ederlerin oluşumunun serbest piyasa koşullarına bırakılması bir *düzenlemedişi bırakma* örneğidir.

EKOLAYZER EŞİTLEYİCİ

Latince *aequalis* sözcüğünden kaynaklanan İngilizce *equal* sözcüğü de, köken sözcük gibi, "eşit" anlamına gelir. *To equalize* (eşitlemek, eşit duruma getirmek) eylemi bu sözcükten türemiştir. Elektrik çevrimleriyle ilgili bir aygıt ya da bir uygulama yöntemi olan *equalizer*'in (okunuşu: ikwilyayzr) adı da bu eylemin bir türevidir. Bu sözcük ekolayzer söylenişiyile dilimize de geçerek son yıllarda yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Sözcüğün ilk hecesinin ses yapısı olarak Fransızca, İngilizce gibi Batı dillerinde bulunup Türkçeye de geçmiş olan *echo* (yankı) (okunuşu: eko) sözcüğüne benzemesi, konuya yabancı olan kimselerde ilk bakışta sahnede ki ses sanatçıları şarkı söylerken yankı etkisi yapan bir aygıttan söz ediliyormuş gibi bir izlenim uyandırabilirse de, bu kavramın yankıyla da, yankılanmayla da ilişkisi yoktur.

Burada, elektrikle ilgili bir olayın ya da imlemin (işaretin) herhangi bir biçimde bozulması sonucunda ortaya çıkan durumu düzeltmek, bozulan dengeyi yeniden kurmak için araya sokulan, olayı ya da imlemi eski durumuna getirmeye yarayan bir aygıt, yöntem ya da çevrim söz konusudur. Elektromanyetik dalgalarla gelen iletilerin -bunlar ses, görüntü ya da bilgi biçiminde olabilir- ilk, özgün durumuna indirgenmesi, onunla eşit duruma getirilmesi amacı güdülmektedir. Sözcüğe, gerek anlam, gerek işlev özelliği göz önünde bulundurularak, dilimizdeki doğal karşılığı olan eşitleyici karşılığı önerilmektedir. Söz konusu aygıtta, bozulan ses dengesini eski durumuna getirmesi bakımından "dengeleyici," bozulan düzeni yeniden kurması bakımından "düzenleyici" karşılıkları da uygun düşünmekle birlikte, biz, yukarıda açıklanan gerekçeyle, İngilizcedeki adın sözcük anlamına da uygun düşen "eşitleyici"yi yeğliyoruz. Bu sözcüğü yeğlememizin bir başka nedeni, "düzenleyici" sözcüğünün daha önce regülatör (voltaj regülatörü) için, "dengeleyici"ye ses yakınlığı bulunan "denkleşme"nin balansı, "denkleştirgen"in kompensatör karşılığı olarak önerilmiş bulunmasıdır. Uygulamada, ilgili bilim çevrelerinde bu üç sözcüğün -yerleşik, yaygın bir biçimde olmamakla birlikte- kullanıldığı, ancak "ekolayzer"in genel kullanımda yer bulan, yanlış, bozulmuş bir sözcük olduğu anlaşılmaktadır.

Örnek: Sesbüyütürden gelen müzik seslerinin yüksek sıklık (frekans) bileşenleri güçsüzeştiği için araya konan *eşitleyici* ile yüksek sıklık bileşenleri güçlendirilerek özgün ses yeniden elde edilebildi.

FİLİGRAN SUDAMGA

Fransızca *filigrane* (okunuşu: filigran) sözcüğü İtalyanca *filigrana*'dan, o da Latince *filum* (iplik, telcik) ile *granum* (tane) sözcüklerinden gelir. Fransızca sözcük, o dildeki okunuşuyla dilimize de geçerek kullanım yaygınlığı kazanmıştır.

Filigran, kimi kâğıtların dokusunda bulunan, ışığa tutulduğunda görülebilen çizgi, resim ya da işaret anlamına gelir. Bir çeşit damga olarak da nitelendirilebilecek olan filigran, genellikle kâğıdın yapılışı sırasında kâğıt hamurunun altına ya da içine madeni telcikler yerleştirilerek elde edilir. İçinde filigran bulunan kâğıtlara ise filigranlı kâğıt (Fr. papier filigrané) denir.

Filigranın görüntüsü, suyun döküldüğü bir dokuma ya da kâğıt üzerinde bıraktığı ize benzer. Sözcüğü İngilizcede *watermark*, Almancada *Wasserzeichen* denmesi bu benzerlikten kaynaklanmış olsa gerektir. Biz de, bu görünüş özelliğinden yola çıkarak, sözcüğün anılan dillerdeki karşılıklarıyla koşutluk da sağlamak üzere, **filigran** için "su" ile "damga" sözcüklerinden oluşturduğumuz **sudamga**, **filigranlı kâğıt** için de **sudamgalı kâğıt** karşılığını öneriyoruz.

Örnek: Paralarla öbür değerli kâğıtlardaki *sudamgalar* kalpazanlığa karşı bir önlem niteliği de taşır. Kâğıt para ya da değerli kâğıtların yapımında kullanılan *sudamgalı kâğıtları* taklit etmek, taklit edilmiş kâğıtları satın almak, satmak ya da yanında saklamak, Türk Ceza Kanununun 323'üncü maddesine göre 2-5 yıl arasında hapsi gerektiren bir suçtur.

KOT, KOTASYON DİZELGE (BORSA DİZELGESİ)
KOTE DİZELGELENMİŞ (BORSA DİZELGESİNE GEÇMİŞ, ALINMIŞ)
KOTE OLMAK DİZELGELENMEK (BORSA DİZELGESİNE GEÇMEK, ALINMAK)
(BORSA KOTUNA ALINMAK)

Borsa dilinde kullanılan Fransızca *cote* (okunuşu: kot) ile onun eşanlamlısı olan *cotation* (okunuşu: kotasyon) sözcüğü Latince *quotus* (ne sayıda, kaç tane) sözcüğünden gelir. Bu iki sözcüğün anlamı, "borsada alınıp satılan paybelgiti (hisse senedi), borçbelgiti (tahvil) gibi taşınır değerlerin (menkul kıymetlerin) adlarıyla ederlerinin üzerinde yazılı olduğu, borsanın bu konuda yetkili bir kurulunca düzenlenmiş liste"dir. *Coter* eylemi ise "eder belirleme, belirtme" anlamına gelmektedir.

Kot, kotasyon adları ile *kote olmak* eylemi Fransızcadaki söylenişle dilimize de geçerek kullanım yaygınlığı kazanmıştır. Kot sözcüğünün köken anlamının da bir ölçüde gösterdiği gibi, burada, kural olarak borsada işlem gören, alınıp satılan taşınır değerlerin hangileri olduğunu ederleriyle birlikte gösteren bir liste söz konusudur. 1975 yılında liste karşılığı olarak tırettiğimiz "dizelge" sözcüğü, o dönemde Türk Dil Kurumunda üyesi olduğumuz Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkurulumun 9 Mayıs 1975 günkü toplantısında benimsenmiş, bu karşılığın gerekçeli açıklaması Türk Dili dergisinin Temmuz 1975 sayısında yayımlanmıştır. Bu açıklamaların ışığı altında kot ile kotasyon için **dizelge** (borsa dizelgesi) karşılığını öneriyoruz. Borsada kote olmak eylemi ise bizde kot'a (dizelgeye) alınma işini anlatmaktadır. Oysa *coter* eylemi Fransızcada borsa kotunda yer vermek ya da almaktan çok -yukarıda da belirttiğimiz gibi- "eder belirleme, belirtme" anlamında kullanılmaktadır. O dilde ".....'a kote ediyoruz" (*nous cotons*) demek, "şu edere satıcıyız" demektir. Türkçedeki "borsada kote olan" sözünün "borsa dizelgesine alınmış ya da geçmiş" anlamına gelmesi, bu sözün Fransızcada bulunmayan, Türkiye'de uydurulmuş, daha doğrusu kaydırılmış bir anlamı olsa gerektir. Borsada taşınır değerler sürekli olarak değişik ederlerde alınıp satılacakları, bu taşınır değerlerin borsada işlem görebilmesi için de kural olarak borsa dizelgesinde yer almış bulunmaları koşulu arandığı için, Türkçedeki söz konusu anlam kaymasının önemli bir sakıncası yoktur. Bu durum karşısında kote için **dizelgelenmiş** (borsa dizelgesine geçmiş, alınmış), borsada **kote olmak**, **borsa kotuna alınmak** eylemi için de **dizelgelenmek** (borsa dizelgesine geçmek, alınmak) karşılığı önerilmektedir.

Örnek: Bir paybelgiti borsada *dizelgelenmesi* (borsa dizelgesine geçmesi, alınması) için ilgili firmanın sermayesi, kazançlılık düzeyi, çıkarılan paybelgiti borsanın toplam tutarı gibi özelliklerine bakılır. Bizde bir paybelgiti borsada *dizelgelenmesi* işlemi, borsanın "Dizelge Kurulu"na (Kotasyon Komitesince) yapılır.

MIKNATIS
MANYETİK
MAGNETİK

ÇEKER
ÇEKERLİ, ÇEKERSEL

Fransızca *magnétique* (okunuşu: manyetik) ile İngilizce *magnetic* (okunuşu: magnetik) sözcükleri o dillerdeki söyleyişleriyle Türkçeye de geçerek yaygınlık kazanmıştır. Sözcük dilimize daha önce Fransızcadan geçtiği için genellikle "manyetik" biçiminde kullanılmakta, daha çok Anglo-Amerikan ekiminden etkilenmiş aydınlar ise "magnetik" biçimini yeğlemektedirler. Manyetik sözcüğü eski TDK'nun Türkçe Sözlük'ünde (1983) "mıknatısla ilgili, kendinde mıknatıs özellikleri bulunan" olarak tanımlanmakta, "mıknatıs"ın anlamı ise, kökeninin Yunanca olduğu belirtilerek, "1. demiri ya da başka kimi metalleri çeken demir oksit, 2. demiri çekme özelliği taşıyan ya da sonradan bu özelliği kazanan her türlü madde" biçiminde verilmektedir. Rauf Nasuhoğlu ile arkadaşlarının eski TDK'nca yayımlanan Fizik Terimleri Sözlüğü'nde (1983) *mıknatıs* "bir elektrik akımı üzerinde kuvvet etkisi ile kendini belli eden ve demir tozlarını çekebilen demir ya da çelik nesne" olarak verilmekte, "manyetik" için de -kuşkusuz daha uygun bir türkçe karşılığı bulunmadığı için- "mıknatıssal" karşılığı kullanılmaktadır.

Manyetik sözcüğünün kökü eski Anadolu'yla bağlantılıdır. Sözcüğün kökeninde, büyük bir olasılıkla mıknatıslı özdeğin bulunduğu -yıkıntuları bugün Kuşadası ile Aydın arasında, Yenipazar ilçesinde bulunan- *Magnesia ad Meandrum* (Menderes Manisa'sı) kentinin adı vardır. Yunanca *magnetis lithos* (Magnesia taşı, mıknatıs) sözcüğü, *magnes*, *magnetis* biçimiyle Latinceye, oradan *magnete* biçimini alarak eski Fransızcaya geçmiş, daha sonra da şimdiki biçimini almıştır. Türkçedeki mıknatıs'ın da magnetis'ten geldiği ortadadır. Bugün mıknatısa İngilizce ile Almanca *magnet* denmesine karşılık, Fransızcada *aimant* (okunuşu: eman) adı verilmektedir. Kökü Yunanca *adamas'a* dayanan sözcük, Latince "Sert maden" anlamına gelen *adamantem* ile *diamant* (elmas) sözcüklerinin kaynaşmasıyla oluşmuş bulunmakta, çağdaş Fransızcada *aimer* (sevmek) eyleminden türemiş izlenimini veren *aimant* sözcüğüne dönüşmüştür. Bunda sevmekle çekicilik arasında bir anlam yakınlığı bulunmasının etkisi olduğu açıktır. Bizim orta öğrenim gördüğümüz 1940'larda kimi öğretim gereçlerinde mıknatısın yanı sıra *eman* sözcüğünün de kullanıldığını iyi biliyoruz.

Bu durum karşısında *mıknatıs* sözcüğü için, kavramın "çekmek" eylemi ile olan anlam bağlantısını göz önünde bulundurarak *çeker*, manyetik sözcüğüne *çekerli*, *çekersele* karşılığını öneriyoruz.

Sözcüğün türevleri olan manyetizasyon (Fr. *magnétisation*) için *çekerlenirlik* ile *çekerleme*, manyetizm (a) (Fr. *magnétisme*) için *çekerlik*, demanyetizasyon (Fr. *démagnétisation*) için -sız,sız olumsuzluk ekinden yararlanarak- *çekersizleme*, *çekersizlenme*, *manyetometre* için *çekerlikölçer* karşılıklarının uygun olacağını düşünüyoruz.

Nasuhoğlu ile arkadaşlarının anılan sözlüğünde "mıknatıs, mıknatıssal" sözcüklerini içeren 41 girdi bulunduğu düşünülürse, önerdiğimiz bu Türkçe karşılıkların dilde özleşme bakımından taşıdığı önem daha iyi anlaşılır.

Örnek: Haliya dökülen topluigneleri bir çekerle kısa sürede toplayıverdik. ÇÇT (Çekerdeksel Çekerli Titreşim, Nuclear Magnetic Resonance) görüntüleri BBK'ye (Bilgisayarlı Beyin Kesitçekimine, -Tomografisine) göre çok daha açık seçik beyin kesit çekimleri sağlayarak beyin sayrılıklarının tanılanmasını büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Bir özdeğin *çekerlik* özelliği edinmesine *çekerlenme* (*çekerlenirlik*) denir. Doğabilimin (fiziğin) çekerleri, çekerli alanları, özdekinin *çekersele* özelliklerini inceleyen dalına da *çekerlik* denir. *Çekersizleme*, bir özdeğin çekerliğinin azaltılması ya da bu özelliğin yok edilmesidir. Deneyliğimizdeki *çekerlikölçer* uzun süredir bozuk.

OPUS YAPIT

Latince genel olarak "yapıt" anlamına gelen *opus* sözcüğü, özellikle bir müzik yapıtı ya da parçasını anlatmak için kullanılmakta, bu sözcüğün arkasında da söz konusu yapıtı ya da parçayı besteleyen sanatçının yapıtlarına kural olarak ortaya çıkış sırasına göre verilmiş bir numara yer almaktadır. Sözcüğün kısaltması ise *op'*'dir. Fransızca, İngilizce, Almanca gibi Batı dillerinden bir müzik sözcüğü olarak dilimize de geçmiş bulunan *opus*, müzik çevrelerinde, bu arada radyo, televizyon yayınlarında ötedenberi sık sık kullanılmaktadır. Sözcüğe karşılık olarak, dilimizde doğal karşılığı olan *yapıt* sözcüğünü öneriyoruz. *Opus* sözcüğünü izleyen numaralar için de, 1977 Ekiminde türettiğimiz, eski Türk Dil Kurumunda üyesi olduğumuz Batı Kaynaklı Sözcüklere Türkçe Karşılıklar Bulma Yarkurulunca da

18 Ekim 1978 günü toplantıda benimsenerek gerekçeli açıklaması Türk Dili dergisinin Aralık 1978 sayısında yayımlanan "sırasayı" sözcüğünü (kısaltması: ss) kullanmayı salık veriyoruz. Bu anlamda yapıt sözcüğünün kısaltması olarak da "ypt"yi öneriyoruz.

Örnek: Beethoven'in kemanla orkestra için bestelediği tek konçerto onun *61 sırasayalı yapıtıdır*. (Yapıt ss 61). Mozart (1756-1791) döneminde *yapıt sırasayısı* kullanma uygulaması daha yaygınlaşmadığı için bestelerinin sırası ile tarihleri konusunda büyük bir karışıklık ortaya çıkmış, ölümünden yetmiş yıl sonra, 1862'de bu karışıklık Viyana'lı seçkin bilgin Dr. Ludwig Köchel'in söz konusu bestecinin yapıtlarının tarihlerini belirleyip sıraya koymasına üzerine giderilmiş, o günden bu yana da Mozart'ın yapıtları Köchel (ya da K.) sırasayılılarıyla anılmıştır.

PORTE

1. ÖNEM, YÜK
2. ÇİZGİBEŞ

Fransızcada *porter* (taşımak) eyleminden türeyen *portée* (okunuşu: porte) adı, çeşitli anlamları arasında "önem" anlamına gelir. Sözcüğün müzik alanındaki anlamı ise, "üzerine ya da aralarına notaların yazıldığı, birbirine koşut beş yatay çizgi"dir. Sözcük, bu iki anlamıyla dilimize de geçerek kullanım alanı bulmuştur.

Birinci anlamında *porte* sözcüğü, daha çok, bir tasarımın, bir işin "mali porte"sinden söz edilirken kullanılmakta, Fransızca bilmeyen ya da bu dili yarım yamalak bilen birçok okumuş yazmış kimse yabancı sözcük paralama çabası içinde "mali portresi" (!) diyerek kendilerini gülünç duruma düşürmektedirler. Oysa yine Fransızcada "*iraire* (çekmek) eyleminden kaynaklanan *portraire* (resmini yapmak) eyleminden gelen *porte* (portrait) (insan resmi, resim) sözcüğünün *porte* ile hiçbir ilişkisi yoktur. Sözcüğün ilk anlamı için, önem, özellikle de yük karşılıklarını öneriyoruz.

Örnek: Bu işin *akçal önemi* milyarlar düzeyindedir. *Akçal yükü* milyarın üstündeki tasarılar bugünkü koşullar altında ortaklığımızın gücünü aşar.

Müzik dilindeki *porte*'ye (yine *portée*) karşılık olarak da, birbirine koşut beş çizgi anlamını açık bir biçimde yansıttığımız, "çizgi" ile "beş" sözcüklerinden oluşturduğumuz, değişik bir yapıdaki *çizgibeş* bileşik sözcüğünü öneriyoruz.

Örnek: Besteler, *çizgibeşler* üzerine yazılan notaların bulunmasından önce, kulaktan kulağa, bellekten belleğe aktarılırdı.

PRİM

1. ÖZENÇE
2. ÖDENCE
3. ÖDÜL

4. ÖDENTİ

5. PAY, KAZANÇ PAYI

Latince *praemium* (ödül) sözcüğünden gelen Fransızca *prime* (okunuşu: prim) sözcüğü o dildeki söylenişle Türkçeye de geçerek yaygınlık kazanmıştır. Bu sözcüğün aynı Latince kökten kaynaklanan İngilizcesi ise *premium*'dur.

Prim sözcüğü değişik yerlerde değişik anlamlarda kullanılmakla birlikte, sözcüğün bütün kullanımlarında hep iki değer arasındaki bir ayrım ya da açıklık söz konusudur. Madeni paranın saymaca değeriyle gerçek değeri, bir ülke parasının öbür ülke paralarına göre değişim değeri ile başka ülkeler paralarının değişim değerleri, devlet paybelgileriyle borç belgilerinin satış ederleriyle alış ederleri, satılacak nesnelere peşin değeri ile süreli (vadeli) satış değeri arasındaki ayrım ya da açıklık prim türlerinin ilk anımsanan örnekleridir.

1. *Prim* sözcüğünün "ihracat primi, teşvik primi" sözleri içindeki anlamı ile bir örgütte çalışanlar arasında yarışma ortamı sağlamak amacıyla ödenen para anlamı için *özence* sözcüğü kullanılmalıdır.

2. Borsada, peşin işlemlerden ayrı olarak, önceden belirtilen bir sürenin bitiminden sonra ödenmek üzere yapılan süreli alım satım işlemlerinde (vadeli muamelelerde) satın alınan ödediği "tazminat" anlamındaki "prim" için kullanılması gereken sözcük *ödence*'dir.

3. Gemi donatanının ya da kaptanın, bir yükün boşaltulmasını (ya da yüklenmesini) sözleşmede belirtilen sürenin bitiminden önce gerçekleştirmesi durumunda yükletene ya da adına gönderilene verdiği para anlamındaki prim (prime de célérité) için kullanılması gereken sözcük ödül'dür.

4. "Sigorta primi" sözü içindeki "prim" sözcüğünün karşılığı ödenti'dir (aidat).

5. Yıl sonunda kurumun sağladığı kazanç üzerinden belirli bir orana göre saptanan ek ödeme anlamındaki "prim" için de kazanç payı, kısaca pay karşılığını öneriyoruz.

Genel kullanımda prim yapmak eyleminin Türkçe karşılığı çok aranmak, çok değer verilme; pek geçerli olmak'tır.

Örnek: (1) Dışsattım özencesi, dışsattımı artırma, ödemeler dengesi açığını kapama, ülke işleyimini (endüstrisini) dışarıya karşı güçlendirme gibi amaçlar güder. (2) Kimi ülkelerde işin kendine özgü güçlük, sorumluluk, çekicilik düzeyiyle bağlantılı olarak ayrı bir ödence (tazminat) verilirken, "iş değerlendirme" yönteminin uygulandığı Birleşik Amerika gibi ülkelerde bu ögeler olağan aylık içinde, onun belirleyicileri olarak yer alır. (3) İngilizcede "dispatch money" adı verilen çabukluk ödülünün amacı, taşıyanla gönderilene yüklemeye ya da boşaltma sürelerini kısaltmaya özendirecek taşıyanın gemisine daha çok sefer yaptırmasını sağlamaktır. (4) Korunç ödentisi, korunçlananın (sigortalananın) korunçlayana, onun üstlendiği ödeme yükümlülüğü karşısında bir defada ya da belirli dönemlerde yaptığı ödemedir. (5) Bu banka, yönetim kurulu üyelerine aylıklarının çok üstünde tutarlara varan bir yıllık kazanç payı (kazançtan yıllık pay) ödüyor. Bu yörekteki konutlar son üç yıldır çok aranıyor, onlara çok değer veriliyor. Yıl uğursuzun; hayali ihracatçılar, uyuşturucu ya da silah satışından milyarlar vuran para babaları günümüzde pek geçerli.

PROFORMA

1. GEÇİCİ 2. YAKLAŞIK

Latince *pro* (için) ile *forma* (biçim) sözcüklerinden oluşan *pro forma* sözcüğü, Fransızca, İngilizce gibi Batı dillerinin yanı sıra, o dillerin etkisiyle Türkçede de *proforma* biçiminde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Proforma'nın sözcük anlamı, "biçim gereği, biçim sorunu olarak; usulen"dir. Sözcüğün en çok kullanıldığı "proforma fatura" sözü içindeki anlamı, "satıcının, alıcının isteği üzerine, vereceği malın özelliklerini, satış koşullarını, bu arada ederini (fiyatını) belirterek, bir yükümlülük taşımamak koşuluyla, alıcıya gönderdiği fatura"dır. Sözcüğün bu anlamı için, proforma'nın ana özelliğinin "geçicilik, kesinleşmemişlik" olması gerçeğinden yola çıkarak geçici karşılığını öneriyoruz. İngilizcede proforma fatura için "pro forma invoice"ın yanı sıra "provisional invoice" (geçici fatura) sözünün de kullanılmakta olması bizim bu düşüncemizi desteklemektedir.

Proforma sözcüğü bunun dışında bir de işletmecilik alanında "proforma bilanço, proforma gelir tablosu" gibi terimler içinde kullanılmaktadır. Proforma'nın bugün kimi kez "tahmini" ya da "bütünlümlü" sözcükleriyle karşılanan bu anlamı için de yaklaşık karşılığını öneriyoruz.

Örnek: İngiltere'deki bir kitabevinin okulumuz kitaplığı için ismarladığımız yayınlarla ilgili olarak yolladığı geçici satımda, yayınevlerinin enflasyonla bağlantılı olarak yapabilecekleri eder artışları dolayısıyla ilerde bu ederlerin burada belirtilenden daha yüksek olabileceği, ayrıca gönderme giderlerinin de "yaklaşık" olduğu bildiriliyordu.

Sermaye artırımında halka başvurmak isteyen ortaklıklar, Sermaye Piyasası Kuruluna sunacakları başvuru yazısına, geçmiş beş yıla ilgili kesinleşmiş dengelemin (bilançonun), gelir tablosunun, kaynak kullanım çizelgesinin, nakit akış çizelgesinin yanı sıra bu belgelerin gelecek beş yıla ilişkin yaklaşıklarını da eklemek zorundadırlar.

RECYCLING

DÖNÜŞTÜRÜM

Yunanca *kyklos* (halka, yüzük, çember) sözcüğü *cyclus* biçimiyle Latinceye, oradan *cycle* biçimini alarak Fransızcaya geçmiştir. Fransızcadan yine o yazıyla İngilizceye aktarılan sözcük, hem ad hem de eylem olarak kullanılmaktadır. Genel dilde ad olarak yaygın anlamı "dönem, çevrim" olan sözcüğün eylem

olarak anlamı, "bir değişiklikler çevrim ya da çemberinden geçmek"tir. Sözcüğün başına "geriye, eskiye ya da ilk biçimine; yeniden" anlamlarına gelen *re-* öneki getirilerek oluşturulan *to recycle* eylemi ise "bir değişiklikler çemberinden yeniden geçmek" ya da "eski, ilk biçimine dönmek üzere bir değişiklikler dizisinden yeni baştan geçmek" anlamına gelmektedir. İngilizcede "materials salvage" (özdeklerin geri alınıp kurtarılması) sözüyle de anlatılan *recycling* kavramı çevre kirlenmesinin ileri boyutlara ulaştığı, paslanarak çürüme, minidirilerin etkisiyle parçalanıp yeniden doğaya dönme biçimindeki doğal arınmanın çok yetersiz kaldığı çağımızda büyük önem kazanmıştır. Sözcük, 1980'lerin sonlarına doğru Türk çevrebilimcilerince de İngilizce olarak bilinip kullanılmakta, uygun bir Türkçe karşılığının bulunması istenmektedir.

Recycling, kullanılan nesnelere, katı, sıvı ya da uçuntu biçimindeki atıklarıyla artıklarının bir yandan toprak, su, hava alanlarını kapsayan doğa kirlenmesini önlemek, bir yandan da geçimsel ortama yeniden kazandırılmak amacıyla birtakım işlemlerden geçirilmesi demektir. Kentlerde çöplüklere atılan kâğıtların, işe yaramaz duruma gelmiş madeni eşyanın, çeşitli kimyasal özdekler içeren fabrika atıklarının, pislikarklarına karışan kullanılmış sularla öbür özdeklerin bir dizi işlemden geçirilerek yeniden tüketilebilir nesnelere dönüştürülmesi *recycling* olayının ilk usa gelen örnekleridir. Burada bir artık ya da atığın geri dönmesi, bir yeniden üretim sürecinden geçirilerek geçimsel ortama yeniden döndürülmesi söz konusudur. Ayrıca, söz konusu özdekler bu süreçten geçerken yeni biçimler almakta, yeni özdeklere dönüşmektedirler. Bu bakımdan, sözcüğe, dönmek eyleminin edilgin biçimi olan "dönüşmek" eyleminden, "oluşum, karışım, ulaşım" gibi sözcüklerin yapısını örnekseyerek -kentbilimci bir uğraşımızın isteği üzerine 1987 Şubat'ında türettüğümüz- dönüştürüm karşılığını öneriyoruz.

Örnek: Birleşik Amerika'da 1970 yılına toplam alüminyum tüketiminin %30'u, çinko ile kâğıt tüketiminin %20'si *dönüştürüm* yoluyla karşılanmıştır.

STOL KİKA (KISA İNİŞ-KALKIŞ)

İlk kez, 26 Kasım 1990 Pazartesi akşamı televizyonda yayımlanan, gazeteci Yavuz Donat'ın Ulaştırma Bakanı Cengiz Tuncer'le yaptığı bir söyleşide duyup daha çok yaygınlaşmadan bir Türkçe karşılığının bulunmasında yarar gördüğümüz *stol* sözcüğü, İngilizce "short take-off and landing" (kısa kalkış ve iniş) sözcüklerinin ilk yazaçlarından oluşuyor. Son dakikalarına yetişebildiğimiz bu söyleşide Bakan "stol havaalanlarından" söz ediyordu. "Kısa mesafede havalanıp in(il)ebilen" anlamındaki bu yapay sözcük İngilizcede hem uçaklar, hem de uçak alanları için kullanılmaktadır. Sözcüğe, anlam özelliğini göz önünde bulundurarak *kika* (kısa iniş-kalkış) karşılığını öneriyoruz.

Bu sözcüğün anlamını araştırırken bir de *vtol* yapay sözcüğünün bulunduğunu, bunun da İngilizce "vertical take-off and landing" (dikey olarak havalanıp inebilen) anlamında kullanıldığını öğrendik. Bunun İngilizlerin Harrier uçakları türünde, dikey olarak kalkıp inebilen uçaklar için kullanılan bir sözcük olduğu açıktır. Bu sözcük için de *dika* (dikey iniş-kalkış) karşılığını öneriyoruz.

Örnek: Türkiye'deki bütün illerde *kika* (kısa iniş-kalkış) uçaklar için yapılması öngörülen birer uçak alanının 1992 yılında tamamlanması beklenmektedir. *Kısa iniş-kalkış* (*kika*) uçak alanlarının yaygınlaşması karayollarındaki sıkışıklığı azaltıcı bir etki de yapacaktır.

ŞART (Fr. charte)	1. AYRICALIK BELGESİ	4. YETKİ BELGESİ
	2. HAKAN ANAYASASI	5. GEMİ TUTMANLIK
	3. ANAYASA, ANABELGE	SÖZLEŞMESİ

Türkçedeki "harita" sözcüğüne de kaynaklık eden Yunanca *khartes* (papirüs yaprağı) sözcüğü Latinceye *charta* (kâğıt) biçiminde geçmiş, Fransızca *charte* (okunuşu: şart) sözcüğü de oradan türemiştir. Bu sözcüğün eşanlamlısı olan İngilizce charter (okunuşu: çartır) da aynı kökten gelir.

Fransızca ile İngilizce sözlüklere göre bu iki sözcük şu anlamlara gelmektedir:

1. Ayrıcalık bağışlayan belge, haklar ya da ayrıcalıklar belgesi; senet.
2. Bir devletin, halk yaşıtanlarının değil bir hükümdarın verdiği ödümler sonucu oluşturulan anayasası. Bu alanda iki ünlü *charte* ya da *charter* vardır. Birincisi 1215 yılında İngiliz soylularının Kral Yurtsuz Jan'a baskıyla onaylattıkları *Magna Charta* (ya da *Caria*)'dır (okunuşu: Magna Karta) (Büyük

Charter). İkincisi ise, XVIII. Louis'nin 1814 yılında verdiği, 1830'da X. Charles'ın devrilişi sırasında bir değişiklik gören Fransız Charte constitutionnelle'dir.

3. (İng.) Anlam genişlemesi yoluyla, yasa, anayasa, temel kural, temel belge.

4. (İng.) Üst düzeydeki bir kamu tüzel kişisinin daha alt düzeydeki tüzel kişilere verdiği yetki belgesi; temel belge. Bir mezhebin, derneğin ya da kardeşlik örgütünün (fraternity) verdiği toplanma yeri (loca) ya da kol açma izni.

5. (İng.) Haklarla özgürlükleri güvence altına alan anayasa.

6. Navlun sözleşmesinin (Fr. charte-partie, ing. charter party) kısaltılmışı.

Sözcük, bu iki dilden Türkçeye de geçerek bir ölçüde yaygınlık kazanmıştır. Bu sözcük, son olarak 1990 Kasımında dilimizde çok sık kullanılmıştır. Sözcük, Türkçede "şart" biçiminde yazılıp okunan, koşul anlamında, Arapça kökenli yaygın bir benzeri bulunduğu için çok yadırganıp tepkiyle karşılanmaktadır. Bu nedenle, sözcüğe, öncelikle karşılık bulunmasında yarar vardır. 1972'de başlayan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) (CSCE, Conference on Security and Cooperation in Europe) 1975'te Helsinki Sonuç Belgesinin (Final Act) onanmasıyla sonuçlanmış, sürekli bir toplantılar dizisi niteliği taşıyan bu sürecin bir uzantısı olarak 19-21 Kasım 1990 günleri arasında -34 ülkenin devlet ya da hükümet başkanlarının katılımıyla- bir Paris "Şartı" (Charte de Paris pour une Nouvelle Europe, Charter of Paris for a New Europe) oluşturularak onaylanmıştır.

Charte sözcüğünün (1) birinci anlamı için **ayrıcalık belgesi**, (2) ikinci anlamı için **hakan anayasası**, (3) üçüncü ile beşinci anlamı için **anayasa, anabelge**, (4) dördüncü anlamı için **yetki belgesi**, (6) altıncı anlamı için **gemi tutmanlık (kira) sözleşmesi** karşılıklarını öneriyoruz.

Türk basınıyla yayın kuruluşlarında "Paris Şartı" olarak anılan, Avrupa'nın geleceğine ilişkin ana ilkeleri içeren belgenin adındaki charte sözcüğünün kanımızca Türkçedeki en uygun karşılığı, Yukarıdaki öneriler arasında yer alan "anabelge" sözcüğüdür: Paris Anabelgesi.

Örnek: (1) Manastırların **ayrıcalık belgeleri** değerli tarihsel kaynaklardır. (2) Nitelikçe bir **hakan anayasası** olan Magna Carta, yurttaş haklarıyla özgürlükleri alanında çağdaş anayasalara öncülük etmiştir. (3) Birleşmiş Milletler **Anayasası** 1945 yılında San Francisco toplantısında oluşturulmuştur. Birleşik Amerika'da **Anabelgeler**, tüzel kişilik, dolayısıyla yükümlülükler koyabilme yetkisini kazandıran tüzel kaynaklardır. (4) Devletçe çıkarılan **yetki belgeleri** kamusal ya da özel tüzel kişilere verilebileceği gibi, ABD'yi oluşturan bir üye devletçe bir kente de verilebilir. (5) Konusu denizde eşya taşıma olan **gemi tutmanlık sözleşmesine** göre geminin tümü, bir bölümü ya da belirli bir yeri söz konusu yük için taşıtana ayrılabilir.

UNDERWRITER	1. KORUNÇLAYICI,	2. YÜKLENİCİ
UNDERWRITING	1. KORUNÇLAMA,	2. YÜKLENİM; YÜKLENİMCİLİK

İngilizce *underwriter* sözcüğü (okunuşu: andırraytır), *under* (altına, altında) ile *writer* (yazan) sözcüklerinden oluşmuş bileşik bir sözcüktür. *To underwrite* eylemi "altına yazmak" anlamına gelir.

Bir sigortacılık terimi olarak *underwriter*, bir sigorta poliçesinin (ödeğinin) altına belirli bir yükümdükümden (hasardan) sorumlu olduğunu yazan, dolayısıyla onu sigortalayan bir kişidir. Burada bir malın ya da yaşamın sigortalanması söz konusudur. Sigorta karşılığı olarak, eski Türk Dil Kurumunun o dönemde üyesi olduğumuz Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yürükurunda Tahsin Saraç'ın önerdiği "korunç" sözcüğü benimsenmiş, bizim yazdığımız gerekçeli açıklama yazısı Türk Dili dergisinin Nisan 1978 sayısında yayımlanmıştır. Orada sigortacı için "korunçu" karşılığı önerilmişti. Burada ise ikinci elden bir korunçlama söz konusu olduğu için *underwriter*'a biraz daha değişik yapıdaki korunçlayıcı karşılığını öneriyoruz. Underwriting'in karşılığı ise, bu duruma göre korunçlama olacaktır. Türkiye uygulamasında henüz yerleşmiş terimler olmamakla birlikte, *underwriter*, *underwriting* sözcükleri, Türk korunç ortaklıklarının da taraf olabileceği uluslararası korunç uygulamalarında geçebileceği için, sözcüklerin bu alandaki anlamına da karşılık bulmakta yarar gördük.

Seramaye piyasası alanında *underwriter* ise, bir firma ya da kurumun çıkardığı paybelgilerinin (hisse senetlerinin), borç belgilerinin (tahvillerin) ya da benzeri taşınır değerlerin kural olarak tümünü, daha sonra yeniden satışa sunmak üzere, belirli bir günde, belirli bir edere satın alma yükümlülüğü altına giren kimse demektir. Burada kavramla en yakından ilgili eylem "yüklenmek"tir. Bu nedenle *underwriting* eylemi için **yüklenim**, bu işi yapma anlamında **yüklenimcilik** karşılığını öneriyoruz. Türkçe Sözlük'ün (1983) "üstenci" karşılığını verdiği "müheahhit" için kimi çevrelerde -burada

önerdiğimiz "yüklenimci" sözcüğüne ses benzerliği bulunan- "yüklenici" sözcüğünün yaygın bir biçimde kullanılmakta olması, "underwriter"ın da bir çeşit "taahhüt" işlemi yaptığı gerçeği karşısında kanımca bir sıkıntı oluşturmamaktadır.

Yüklenimciliğin bir de *best effort underwriting* adı verilen bir türü vardır. İngilizcede "best" en iyi, "effort" çaba anlamına gelir. Bu tür yüklenimciliğin olağan yüklenimcilikten ayrıldığı yön, yüklenimcinin satış süresi içinde taşınır değerleri satmak için elinden geldiğince sıkı bir çaba göstermesi ancak satılmayanlar konusunda kendisini herhangi bir satın alma yükümlülüğü altına sokmamasıdır. İlgili yasalardan "en iyi gayret aracılığı" sözü ile karşılanıp İngilizcesi de ayrıç içinde verilen bu terim için, "sıkıyönetim, sıkıdenetim" sözcüklerinin yapısını örnekseyerek sıkıçaba yüklenimciliği karşılığını öneriyoruz.

Örnek: *Korunçlayıcılar*, korunç sözleşmelerinden doğan dokunca olasılıklarını (risklerini) üzerlerine alan bireysel korunçlulardır. Bizde, kesin bir Türkçe karşılığın bulunmayışı yüzünden, Sermaye Piyasası Kurulu, "underwriting" kavramını, 1982 yılında çıkarılan "Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Tebliği"nde (Seri 5, No. 1) yapıldığı gibi, "aracılık yüklenimi" sözüyle karşılayıp metinde İngilizce sözcüğü de ayrıç içinde vermektedir. Kurul, *yüklenim* yetkisini, bir firmanın çıkardığı paybelgitlerinin tümünü alma, satış süresinin sonuna değin elden çıkaramadıklarını da kendisi satın alma yükümlülüğü altına giren aracı kuruluşlara, ancak ödenmiş sermayelerinin en az 10 milyar TL olması koşuluyla vermektedir. *Yüklenimci* kuruluşlar *yüklenim* işini bir aracı ödentisi (komisyon) karşılığında yaparlar.

VIDEO KONFERANS GÖRÜNTÜLÜ TOPLANTI

PTT'nin televizyondaki tanıtımlarında son haftalarda (Kasım 1990) sık sık geçen *video konferans* sözüne doğru bir Türkçe karşılık önererek ilgililere duyurmak yararlı olacaktır.

Video sözcüğü Latince *videre* (görmek) eyleminden gelmektedir. *Video* (*teyp*) için 1977 yılında tırettiğimiz "görüntü kuşağı" ile kısaca *video* olarak anılan aygıt için düşündüğümüz "görüntü alıcı" karşılıklarını eski Türk Dil Kurumunda üyesi olduğumuz Batı Kaynaklı Sözcüklere Türkçe Karşılık Bulma Yürürlü'nün 1 Mart 1978 günkü toplantısına getirdik. Orada benimsenen bu karşılıkların gerekçeli açıklaması Türk Dili dergisinin Nisan 1978 sayısında yayımlandı.

TRT görevlileri *video konferans* sözünü, anımsadığımız göre ilk kez o günkü Başbakan'ın Teksas'ın Houston kentinde geçirdiği yaneçiş (*bypass*) işlemcesi sonrasında, 21 Mart 1987 akşamı Ankara'daki gazetecilerle Houston'daki Başbakan arasında düzenlenen, aradaki büyük uzaklığın bir ucundaki gazetecilerin Başbakanı, onun Ankara'daki gazetecileri, televizyon izleyicilerinin ise her ikisini birden görüp işitebildikleri, "video basın konferansı" sırasında kullandılar. TRT görevlilerinin "video konferans" dedikleri bu uygulamaya dilimizde *görüntülü toplantı* denmesi gerektiğini orada düşündük. İngilizcedeki "conference" sözcüğü burada "toplantı" anlamında kullanıldığına, "press conference" sözünün Türkçeye kimi kez yanlış olarak yapıldığı gibi "basın konferansı" biçiminde değil "basın toplantısı" olarak aktarılması gerektiğine göre, doğru karşılığın "görüntülü toplantı" olduğu açıktır.

Örnek: 1980'li yılların başlarında Birleşik Amerika'daki çokuluslu büyük ortaklıklar ülkenin birbirinden çok uzak kentlerinde ya da çeşitli ülkelerde bulunan üst düzey yöneticilerini görüşmeler yapmak üzere bir araya getirmenin pahalılığı karşısında *görüntülü toplantılar* düzenlenmeyi düşündülerse de bu uygulamanın gerektirdiği gider bakımından öbüründen daha ucuz olmadığını gördüler. Ancak günümüzde gerçekleşen uygulamalımsel gelişmeler *görüntülü toplantı* yöntemini çok daha ucuzlatmış görünüyör.

ÖBÜR SÖZCÜKLER

ANKASTRE GÖMME

İtalyancada "kutuya koymak, birbirinin içine geçirmek, yuvasına oturtmak" anlamlarına gelen *incastrare* eylemi Fransızca *encastrer* (gömmek, takmak, içine yerleştirmek, içine sokmak) eylemine kaynaklık etmiştir. Bu eylemin geçmiş zaman ortacı olan *encastré* (okunuşu: ankastre) sözcüğü o dildeki söylenişleriyle Türkçeye de geçerek yaygınlık kazanmıştır. Daha çok siva altına yerleştirilen kaplıteller

(kablolar) ya da borular için kullanılmakta olan bu sözcüğe karşılık olarak, dilimizdeki doğal karşılığı olan gömme sözcüğü önerilmektedir.

Örnek: Yapımızdaki boru donanımı *gömmedir*. Kaplıtellerin duvar sıvalarının altına *gömme* olarak döşenmesi, göz beğenisi yönünden olduğu gibi güvenlik yönünden de daha uygundur.

BEAR (Bkz: Bull) İNİŞÇİ

İngilizce *bear* (ayı) (okunuşu: bêr) sözcüğü borsa dilinde "inme, düşme, gerileme" anlamlarına gelir. *Bear* (Fr. baissier), paybelgiti, borç belgiti gibi taşınır değerlerin ederlerinin düşeceğini düşünerek elindekileri -ilerde daha da düşük bir ederle yeniden satın almak üzere- satan kimseye denir. Eskiden dilimizde "tenezzülcü" sözcüğüyle karşılanan "bear" sözcüğü, sermaye piyasasının önemli düzenlemelere konu olduğu 1980'li yıllarda, örnek alınan Amerikan uygulamalarının etkisiyle dilimizde de ilgili çevrelerce bu biçimiyle ya da dilimize sözcüğü sözcüğüne çevrilerek, geçimsel basında, borsa dilinde "ayılar harekete geçti, ayılar atakta" gibi anlatımlar içinde kullanılmaktadır. "Ayı" sözcüğünün Türkçede çok kullanılan, kıvrak bir aşağılama sözü olması gerçeği karşısında "bear" sözcüğünün bu özel anlamına uygun bir Türkçe karşılık bulunması yerinde olacaktır. Ederlerin ineceğine inandığı için borsada "hava oyunu" oynayan kişiler için kullanılan bu sözcük, piyasa için de kullanılmakta (bear market), ederlerin düşmesine, inmesine oynayan kişilerin egemen olduğu borsayı anlatmaktadır. Geçimsel yaşamdaki durgunluğun bir bakıma borsaya da yansdığı "bear market," gerçekte kötümserlerin egemenliği altındaki bir piyasadır. Dilimizde bu tür borsa oyunlarına "hava oyunu" adı verilmesi, kişilerin "havayı koklayarak" taşınır değerler alışverişinde bulunmalarından kaynaklanmış olsa gerektir. Borsada düşüşe ya da inişe oynayanlara İngilizcede "bear" denmesinin gerçek kökeni bilinmemekle birlikte, bu nitelendirmenin aynıntuğu nesnelere aşağıya doğru çekme, indirme alışkanlığından kaynaklandığı sanılmaktadır. Bear sözcüğüne, anlam özelliğini göz önünde bulundurarak, "inmek" eyleminden türetilen inişçi karşılığı önerilmektedir.

Basınımızda çıkan geçimsel yazılarda bearish (ayırımsı) (okunuşu: bêriş) sözcüğünün de ayrıca içinde, İngilizcedeki yazılışıyla kullanıldığı, Türkçe karşılık olarak da "yavaş" sözcüğünün yeğlendiği görülmektedir. Oysa "bearish"ın anlamı İngilizce sözlüklerde "borsada ederleri indiren ya da indirme eğilimi gösteren" olarak verilmektedir. Sözcüğün bu anlamı için de -bu kez önad (sıfat) olarak -yime sözcüğüne anlam özelliğine uygun düşen- alçalışa, inişe oynayan anlamında, *inişçi* karşılığı önerilmektedir.

Örnek: Irak'ın 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i ülkesine katması üzerine patlak veren Körfez bunalımı sırasında İstanbul Taşınır Değerler Borsası genellikle *inişçilerin* egemenliği altında bulunmuş, *inişçi* bir piyasa görünümü taşımıştır.

BUGENVİLYA GELİNDUVAĞI

Louis Antoine de Bougainville adlı Fransız denizcisinin (1729-1811) Güney Amerika'dan Avrupa'ya getirdiği, dönencel (tropik) Amerika ülkelerine özgü, turmanıcı, dikenli, göz alıcı renklerde çiçekler açan bir süs bitkisine, onun adıyla bağlantılı kılınarak "Bougainvillée" (okunuşu: Bugenville) adı verilmiştir. Sözcüğün İngilizcedeki biçimi "Bougainvillaea, -villea"dir (okunuşu: Bugenvilya). Latince -aea, -ea eki (Fransızcada ona koştut -ée) bitki ya da çiçek adı türetmekte kullanılan bir sonectir.

Bu süs bitkisi, dilimizde, "begonvil, begovil, begonvilya, buganvil, buganvilya" gibi tümü yanlış olan değişik biçimlerde adlandırılmaktadır. Bu bitkinin doğru adı olan bugenvilyayı bilip söyleyenler ülkemizde yok denebilecek ölçüde azdır. İlk kez 1930 yılında Mersin'deki bir yabancı ülke (belki Fransa) konsolosluğuna dışarıdan getirilip Türkiye'ye oradan yayıldığı için "konsolos çiçeği" olarak adlandırıldığı anlaşılan bu çiçeğin bizdeki bir başka adı "cehennem çiçeği"dir. Sözcüğe karşılık olarak, Antalya, Adana gibi güney illerimizde halkın kullanmakta olduğu *gelinduvağı* adını benimliyor, bu güzel adın dilimizde giderek yaygınlaşmasını diliyoruz.

Örnek: Güney Ege ile Akdeniz kıyılarımızda yetişen, güneşten hoşlanan *gelinduvağının* en yaygın türü, çiçeği çingene pembesi renginde olanıdır. *Gelinduvağının* kırmızı ya da mor renkleri, ayrıca, daha seyrek görülmekle birlikte, beyaz çiçeklileri de vardır.

BULL (Bkz. Bear)

ÇIKIŞCI

İngilizce *bull* (boğa) (okunuşu: bul) sözcüğü borsacılık dilinde "yükselme, ilerleme, çıkma" anlamlarına gelir. *Bull* (Fr. *haussier*), ederlerin yükseleceğini düşünerek ya da böyle bir yükseliş eğiliminin oluşmasına katkıda bulunmak amacıyla paybelgiti, borç belgiti gibi taşınır değerleri satın alan kimsedir. Sözlüklerden buna eski dilimizde "tereffücu" dendiğini saptadık. Sermaye piyasası alanında 1980'li yıllarda daha çok Amerikan örneğinden esinlenilerek ya da o ülke kaynaklarından yararlanılarak düzenlemeler yapıp bu alanda bilgilendiği için, Amerikancadan Türkçeye kimi kez yadırgatıcı aktarmalar yapıldığı görülmektedir. "Bull" ya da onun Türkçe çevirisi olan "boğa" da bu arada dilimizde kullanılmaya başlayan sözcüklerdendir. Yasalarımızda yer almamakla birlikte, borsa dilinde, geçimsel basında bu sözcüklerin "boğalar atakta, boğalar paybelgiti ederlerinde artışa neden oldu, yükselişe oynayan boğa piyasası" gibi anlatımlar içinde geçtiği görülmektedir. Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, "bull" sözcüğü taşınır değer ederlerinin çıkışına oynayanların egemen olduğu borsa durumunu da (bull market) anlatmaktadır. Geçimsel yaşamdaki devingenliğin borsaya da yansıdığı "bull market," gerçekte iyimserlerin egemenliği altında bulunan bir piyasadır.

Bu tür yükselmeye ya da çıkışa oynayan satılmalarının İngilizcede "bull" sözcüğüyle anlatılması, boğanın tos vurduğu nesneyi ileriye, yukarıya doğru iten bir yaratık olmasından kaynaklanmıştır.

Bull sözcüğüne, anlam özelliğini göz önünde bulundurarak, ayrıca "bear" için önerdiğimiz "inişçi" ile de arada koştuluk sağlamak üzere, "çıkılmak" eyleminden türetilen -yükselişe, çıkışa oynayan anlamında- çıkışçı karşılığı önerilmektedir.

Türk basınındaki geçimsel yazılarda *bullish* (boğamsı) (okunuşu: buliş) sözcüğünün de ayrıca içinde, İngilizcedeki biçimiyle kullanıldığı, Türkçe karşılık olarak da "hızlı" sözcüğünün verildiği görülmektedir. Oysa "bullish"ın anlamı "borsada ederleri yükselten ya da yükseltme eğilimi gösteren"dir. Sözcüğün bu anlamı için de -bu kez bir önad (sıfat) olarak- yine sözcüğün anlam özelliğine uygun düşen çıkışçı karşılığını öneriyoruz.

Örnek: Körfez savaşının son aşamasına girdiği şu günlerde, borsamızda *çıkışçı*ların daha etkili olmaya, *çıkışçı* bir piyasa görünümünün azar azar belirginleşmeye başladığı görülmektedir.

EKO-

ÇEVRE

Yunanca *oikos* (ev) sözcüğünden gelen *oiko*, İngilizce, Fransızca gibi dillerdeki *eco*- (okunuşu: İng. iko, Fr. eko) önekinine kaynaklık etmiştir. *Oikos* sözcüğü ile türevlerinin buradaki anlamı bildiğimiz "ev" değil, "çevre, bir bitkinin içinde kök salıp büyüdüğü, bir hayvanın yaşadığı ortam; yaşama ortamı, yaşamortam"dir. Bu önek, son yıllarda büyük önem kazanıp evrensel ölçülerde ilgi toplayan ekoloji (İng. ecology, Fr. *écologie*) (çevrebilim) sözcüğü içinde, bu dillerden "eko" söylenişiyile dilimize de geçerek yaygınlaşmıştır.

Bu önekten yararlanılarak bugüne değin çevrebilimle ilgili çeşitli sözcükler türetildiği gibi, bundan sonra da onlara yenilerinin ekleneceği anlaşılmaktadır. *Eko*- önekinin dilimizdeki doğal karşılığı çevre'dir. Aşağıda bu önekle oluşturulmuş birkaç çevrebilim sözüne karşılıklar önerilecektir.

Ekosistem (İng. *ecosystem*, Fr. *écosystème*). Kendi içinde bir bütünlüğü olan, birbiriyle sıkı etkileşim içindeki dört öğeden -hava, su, toprak ile yaşamdan (canlılardan)- oluşan dizgeye verilen addır. Bu kavrama, onun dilimizdeki doğal karşılığı olan çevredizge bileşik sözcüğü önerilmektedir. Bu duruma göre çevreyi böyle çok boyutlu bir dizge olarak ele alan görüş anlamındaki ekosistemizm'in (Fr. *écosystémisme*) Türkçe karşılığı da çevredizgecilik olacaktır.

Ekosfer (İng. *ecosphere*, Fr. *écosphère*), üzerinde canlıların (bitkilerle hayvanların) yaşadığı yeryuvarı anlatan bir bilimsözüdür. Bu kavram için de dilimizdeki doğal karşılığı olan çevreyuvar bileşik sözcüğü önerilmektedir.

Ecodevelopment (İng.). Bu sözcük İngilizcede çevrenin insanların, hayvanlarla bitkilerin sağlıklı bir biçimde yaşamasına elverişli bir ortam niteliğine kavuşturulması için alınması gereken iyileştirici önlemlerin bütünüdür. Bu anlam için sözcüğe çevregeliştirme karşılığı önerilmektedir.

Ekoterrorizm (İng. ecoterrorism, Fr. écoterrorisme). Çevreyi sorumsuzca, şiddet eylemi niteliği taşıyan eylemlere başvurarak kirletip orada yaşayan insanları yıldırmak amacını güden, Irak'ın 1990 Ağustosunda ülkesine kattığı Kuveyt'teki yüzlerce petrol kuyusunu ateşe verip korkunç bir çevre kirliliğine yol açması ya da Körfez'e milyonlarca varil ham petrol akıtması gibi eylemlere verilen addır. Bu sözcüğe karşılık olarak da çevre yıldırganlığı önerilmektedir.

Ekofaşlızm (İng. ecofascism, Fr. écofascisme). İnsan haklarıyla özgürlüklerinin çevre uğruna kısıtlanması anlamına gelir. Faşizme özel ad olduğu için bir karşılık arama yoluna gitmeden, ekofaşizme dilimizdeki doğal karşılığı olan çevre faşizmi karşılığı önerilmektedir.

Ekosid (Fr. écocide). "Génocide" (soykırım) sözcüğüne benzer yapıdaki bu sözcükte *eco* çevre *caedere* (öldürmek) eyleminden gelen Latince *-cida* sonekinden türeyen *-cide* ise "öldürme" demektir. Çevrenin acımasızca yok edilmesi anlamına gelen ekosid'e karşılık olarak da, "acımayarak öldürmek" anlamındaki "kıymak" eyleminden gelen "kıyım"ın başına "çevre" sözcüğü getirilerek oluşturulan çevrekıyım önerilmektedir.

HABİTAT YAŞAMORTAM

Latince *habitare* (oturmak, yaşamak, ikamet etmek) eyleminden türeyen *habitat* sözcüğünün anlamı, "oturur, yaşar, ikamet eder"dir. Sözcük, "hayvanların ya da bitkilerin doğal olarak yaşadıkları, yetiştikleri yer" anlamına gelir. İngilizcede, Fransızcada bulunan *habitat* sözcüğünün bir dirimbilim, çevrebilim sözü olarak bu dillerde Türkçeye de geçip o dillerde yazıldığı gibi söylenerek kullanılmakta olduğu görülmektedir. *Habitat*'a karşılık olarak, sözcüğün anlam özelliğine de uygun düşen, "yaşam" ile "ortam" sözcüklerinden oluşturduğumuz, yaşamortam bileşik sözcüğünü öneriyoruz.

Örnek: Ormanlar kaplanların doğal yaşamortamıdır.

İNSİDER TRADING İÇERDENCİLİK, İÇBİLGİLİ ALIŞVERİŞ

İngilizcede *insider* "işin içyüzünü ilk elden bilecek durumda olan kimse," *trading* ise "alım satım, alışveriş" anlamına gelmektedir. Bir tecimsel ortaklıkta görevli kişilerin (muhasebe müdürü, yönetim kurulu üyesi gibi) ya da o sırada gizli tutulması gereken iç bilgilere ulaşma olanağı bulunan dışardan kimselerin borsada söz konusu ortaklığın paybelgitlerini (hisse senetlerini) alıp satmasına İngilizcede *insider trading* denmektedir. Bu eylem, borsada alım satım işi yapanların eşit bilgilerle donanmış olmaları gerektiği yolundaki kural uyarınca suç sayılarak yasalarca engellenmektedir. Bu eylem, yakın bir geçmişte Fransızcada "information privilégiée" (ayrıcalıklı bilgi) olarak, suçun adı ise "délit d'initié" (iş içerden bilinen suç) olarak belirlenmiştir.

Örneğin bir firmanın başka bir firmayla birleşerek piyasada daha güçlü bir konuma geçeceğini içerden öğrenen bir kimsenin o firmanın paybelgitlerini satın alması, buna karşılık ortaklığın tasfiyeye gideceği, bilançosunu zararla kapatmakta olduğu yolunda ilk bilgiyi alan içerden bir kimsenin elindeki paybelgitlerini satışa sunarak çıkar sağlaması bu tür alışverişlere örnek olarak gösterilebilir.

Şimdilik yasalarımız, bu konuyu yeniliği dolayısıyla yeterince düzenlenmemiştir. Bugün ülkemizde bu kavram ya "insider muameleleri" gibi yadırgatıcı yabancı sözcükler kullanılarak anlatılmaya çalışılmakta ya da "içerden öğrenenin ticareti, içerdükilerin ticareti, açıklanmamış bilgi ticareti" gibi açıklama niteliğinde karşılıklar kullanılmaktadır. Bu durum karşısında kavrama uygun bir Türkçe karşılık bulunması gerekli görülmektedir. *Insider trading*'e, anlam özelliğini göz önünde bulundurarak içerdencilik, içbilgili alışveriş karşılıklarını öneriyoruz.

Örnek: Birleşik Amerika'da 1934 yılında çıkarılan Federal Securities Act (ABD Taşınır Değerler Yasası), borsada içerdenciliği (içbilgili alışverişi) yasaklayarak bu tür bilgileri olanlara bildiklerini açıklama ya da borsada alışveriş yapmaktan kaçınma yükümlülüğünü getirmiştir.

LOT YIĞIN

İngilizce *lot* sözcüğüyle ilk kez eski Türk Dil Kurumunun Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkurulunda Fransızcadan geçmiş bulunan "parti" sözcüğünün değişik anlamlarına Türkçe karşılıklar

ararken karşılaşmış, bu sözcüğün ölçünleme (standardizasyon) dilindeki "aynı koşulları taşıdığı varsayılan, aranan koşullara uygun olup olmadığı belirlenmek üzere tümüyle ya da içinden bir miktar alınarak incelenen ürün birimleri topluluğu" anlamı için önerdiğimiz "yığın" sözcüğü Yarkurul'un 23 Ekim 1978ünkü toplantısında benimsenerek yazdığımız gerekçeli açıklama Türk Dili dergisinin Aralık 1978 sayısında yayımlanmıştır. Bu sözcüğün İngilizcesi "lot"tu.

Sözcük, aradan on yılı aşkın bir süre geçtikten sonra, bu kez borsacılık dilinde İngilizce yazılışının Türkçe okunuşuyla kullanılmaya başlanmıştır. İngilizcede "kısmet, kader, baht, talih; kur'a; vergi; arazi parçası; pay; birçok" gibi değişik anlamları bulunan bu sözcüğün borsacılıktaki anlamı "bir satış birimi olarak sunulan bir özek ya da özdekler topluluğu, en az alım satım birimi, parti, bir seferde satım konusu olabilecek toplu miktar" anlamına gelmektedir. Örneğin bizde bugün "lot" iki yüz paybelgiti olduğu için ancak bu ya da onun katları kadar sayıda paybelgiti satışa sunulabilir ya da satın alınabilir.

Lot sözcüğünün buradaki anlamına karşılık olarak daha önce bu sözcüğün Fransızca kökenli olan "parti" için önerdiğimiz yığın sözcüğünü öneriyoruz.

Örnek: İstanbul Taşınır Değerler Borsasında bugün 200 paybelgiti olan yığın sayısının borsanın olağanüstü artışlar gösteren işlem oylumu karşısında 500'e çıkarılması gereğinden söz edilmektedir. Bizde yığın altı satışlar yapılması Borsaca önerilip Sermaye Piyasası Kurulunca onaylanarak gerçekleştirilebilir.

MİSYON 1. GÖREV 2. GÖREV KURULU 3. ULUGÖREV

Latince *mittere* (göndermek) eyleminden gelen *missio* sözcüğü, Fransızca ile İngilizceye *mission* biçimiyle geçmiş, Fransızcadaki *mission* söylenişleriyle Türkçeye de geçen bu sözcük dilimizde üç ayrı anlamda kullanım yaygınlığı kazanmıştır:

1. Bir yere gönderilecek bir kişiye ya da kurula verilen görev. Sözcüğün bu anlamını karşılamada doğal olarak kullanılması gereken en uygun Türkçe sözcük *görev*'dir.

2. Bir yere bir görevle gönderilmiş kişilerin tümü. Sözcüğün bu anlamını karşılamak için *görev kurulu* sözünün kolaylıkla kullanılabilceğini düşünüyoruz.

3. Anlam genişlemesi yoluyla, Tanrı'nın isteği ya da koşulların gereği olarak yüklenen görev. Sözcüğün bu anlamı için de, bir olağanüstülük anlamı taşıyan "ulu" sözcüğü ile "görev" sözcüğünden oluşturduğumuz *ulugörev* bileşik sözcüğünü öneriyoruz.

Örnek: (1) Birleşmiş Milletler Genel Yazmanı Perez de Cuellar, Körfez Savaşı'nın patlak vermesinden çok kısa bir süre önce Bağdat'a sıcak bir çatışmayı önlemek *göreviyle* ikinci bir gezi daha yapmıştı. (2) Dünya Bankası'nca 1949 yılında Amerikalı Mr. James M. Barker'in başkanlığında oluşturulan bir *görev kurulu*nun 1951 Mayıs'ında sunduğu inceleme yazanağı, Türk kamu yönetiminde TODAİE, DPD gibi yeni örgütlerin, üniversitemizde kamu yönetimi ile işletme yönetimi kürsülerinin kurulmasına öncülük etmiştir. (3) Ülkede elerlik (demokratik) bir yönetim düzeni kurulmasının kendisine düşen bir *ulugörev* olduğuna yürekten inanmıştır.

MOZOLE ANITGÖMÜT

Fransızcadaki *mausolée* (okunuşu: mozole) sözcüğü Karya Kralı Mausolos'un (İ.Ö. 377-353) adından gelir. Yine bu kralın adından kaynaklanan Yunanca *Mauseleion* sözcüğü *mausoleum* olarak Latinceye, oradan olduğu gibi İngilizceye, yukarıda anılan biçimiyle de Fransızcaya geçmiştir. Fransızca *mozole* sözcüğü bu dildeki söylenişleriyle Türkçeye de geçerek kimi çevrelerde yine o anlamda kullanılmaya başlamıştır. Kraliçe Artemis'in ölen kocası için Bodrum'da yaptırdığı, dünyanın yedi tansığı arasında yer alan görkemli mezar on yedi yüzyılı aşkın bir süre ayakta kaldıktan sonra 1375 yılındaki büyük depremde yıkılmıştır. Sözcük, anlam genişlemesi yoluyla, Batı dillerinde "görkemli, anıtsal mezar" anlamında kullanılmaktadır.

Atatürk için yaptırılan görkemli mezara ise "Anıtkabir" adı verilmiştir. Ancak özellikle son günlerde (Kasım 1990) TRT yayınlarında nedense "mozole" sözcüğünün "anıtkabir"e yeğlenerek sık sık kullanıldığı görülmektedir. Mozole sözcüğünün TRT haber yayınlarında daha çok "..... Atatürk'ün

mozolesine çelenk koydu" gibi anlatımlar içinde kullanılmakta olması bu sözcikle Anıtkabirin çelenklerin bırakıldığı som mermerli lahit üstü kesiminin anlatılmak istendiği izlenimini uyandırabilirse de, anıtkabirle mozolenin eşanlamlı sözcükler olması, Türkçe sözlüklerin de haklı olarak bunları eşanlamlı sözcükler olarak tanımlaması karşısında böyle bir kullanım söz konusu olamaz. Anıtkabir dururken mozole sözcüğünü kullanmanın yersizliği bir yana, "Anıtkabir" bileşik sözcüğü içinde Türkçe anıt'tan sonra Arapça kökenli "kabir" sözcüğünün kullanılması da dil özleştirilmesi bakımından sakıncalıdır. İkisi de Arapça olan "kabir, mezar" sözcüklerinin Türkçesi "gömüt" olduğuna göre, mozole sözcüğüne, biri "anmak," öbürü "gömmek" eyleminin kök kesimine Türkçede ad türetmekte kullanılan "-ıt, -üt" soneki getirilerek türetilmiş, koştur yapıdaki iki sözcükten oluşan anıtgömüt karşılığı önerilmektedir.

Örnek: Atatürk'ün Ankara'da Rasattepe'deki *Anıtgömüt*'ünün yapımına 1944'te başlanmış, 1953'te bitirilmiştir. Eski Mısır firavunları en görkemli *anıtgömüt*leri sağlıklarında kendileri için yaptırılmışlardır.

NOMİNAL 1. YAZILI, 2. SAYMACA

Latince *nomen, nominis* (ad) sözcüklerinden türeyen *nominalis* (adla ilgili) sözcüğü Fransızcaya *nominal* biçimiyle geçmiştir. *Nominal* sözcüğü, değişik anlamları arasında "ada değer, ad değerinde olan, adı olup kendi olmayan, itibari" gibi anlamlara da gelir. Sözcük, Fransızcadan Türkçeye de geçerek özellikle aydın çevrelerde kullanım yaygınlığı kazanmıştır.

Nominal sözcüğü Türkçede en çok paybelgiti, borç belgiti gibi taşınır değerlerin "üzerinde yazılı olan değer" anlamındaki "nominal değer" bilimsözü içinde kullanılmaktadır. *Nominal* sözcüğünün bu anlamdaki doğal Türkçe karşılığı yazılıdır. *Nominal*in bu anlamı için kimi durumlarda Arapça kökenli "itibari" ile onun öz Türkçesi olan *saymaca* karşılığı da kullanılabilirle birlikte, karşılık olarak "yazılı," kanımızca, öbürüne yeğlenmelidir. Ancak, burada "nominal" için "*saymaca*" denmesi de, söz konusu taşınır değerlerin adı (değeri) öyle olduğu için öyle olduğunu, o değerde sayıldığı için *saymaca* bir değer taşıdığını anlatması doğru, buna karşılık karşıtını anımsatarak gerçek alım satım değerinin daha değişik olabileceğini de dolaylı olarak anlatan bir nitelendirme değildir.

Nominal sözcüğünün dilimizdeki bir başka kullanımı "nominal ücret" sözü içindedir. Burada *nominal* ücret, değeri parayla ölçülen ücret demektir. Bu ise değeri satınalma gücüyle ölçülen ücret anlamındaki "gerçek ücret" in karşıtıdır. "Nominal ücret" için kullanılması gereken karşılık "*saymaca* ücret" tir.

Dilimizde Arapça kökenli ücret için yerine göre "aylık, gündelik, ödeme" gibi sözcüklerde kullanılabilirle birlikte, bunların tümünü birden karşılayabilecek genel bir sözcük yoktu. Biz bu boşluğu doldurmak, bir başka deyişle *Fränkçe rémunération* sözcüğüne iyi bir Türkçe karşılık bulmuş olmak için 1979 yılında "ödemek" eyleminden -anlam, eklem, istem, özem gibi sözcüklerin yapısını örnekseyerek -ödem sözcüğünü türettik. (Bu sözcüğün sağlıkbilim alanındaki sesdeşi olan "oedème" sözcüğü Fransızca olup Türkçesi "suluş" tir. Bu durum karşısında "nominal ücret" e "saymaca ödem" diyebiliriz.

Örnek: Değeri artan bu paybelgiti borsada yazılı (*saymaca*) değerinin çok üstünde işlem görüyor. Sürekli eder artışları, günde 50 bin lira olan *saymaca* ödemlerin satınalma gücünden çok şey alıp götürdü.

OFANS SALDIRI

Fransızca *offense* (okunuşu: ofans) sözcüğü eski Fransızcadaki *offendre* (saldırmak), o da Latince *offendere* eyleminden gelir. Yine bu eylemden türeyen *offensif* önadı "saldırıyla ilgili," *offensive* adı "saldırı" anlamındadır. Buna karşılık Fransızcadaki *offense* sözcüğünün "saldırı" anlamı bulunmayıp yalnızca "aşağılama; günah" anlamlarına gelir. Onunla kökteş olan İngilizce *offense, offence* (okunuşu: ofens) sözcüğü ise "suç, kabahat; yasaya aykırı eylem, bozma; gücendirme, aşağılama" gibi anlamlarının yanı sıra "saldırı" anlamına da gelmektedir.

Ülkemizde radyoyla televizyonda ayaktopu karşılaşmalarını anlatan konuşmanlar (spikerler) sözcüğü Fransızcadaki *ofans* biçimiyle söyleyip onu yalnız İngilizcede bulunan "hücum, saldırı" anlamında kullanmakta, bu kullanım basındaki kimi ayaktopu yazarlarınca da benimsenerek "ofansta da defansta

da...." gibi anlatımlarda yeğledikleri görülmektedir. *Ofans* sözcüğü için, dilimizdeki doğal karşılığı olan *saldırı* karşılığı önerilmektedir.

Ofansın karşıt anlamlısı ise, Fransızcada "dayanma, koruma, savunma" demek olan *défense* (okunuşu: defans) ile İngilizcede *defense, defence* (okunuşu: difens) sözcükleridir. Spor dilimize Fransızcadan geçen *defans* sözcüğünün doğal karşılığı *savunma*dır.

Örnek: Takımımız *saldırıda* da, *savunmada* da eşit ölçüde başarılıydı.

OPSIYON 1. SEÇENEK 2. SATINALMA SEÇENEĞİ, SEÇENEK

Fransızca ile İngilizcedeki *option* (okunuşu Fr. opsiyon, İng. opşın) sözcüğü Latince *optare* (seçmek) eyleminden gelir. Genel dilde, tecim alanında değişik kullanımları bulunan bu sözcük, Fransızcadaki *opsiyon* söylenişle dilimizde de kullanılmaktadır.

Sözcüğün genel dildeki anlamı, "seçme, seçim yapma; seçilen nesne, yeğlenen nesne"dir. Özellikle Irak'ın 2 Ağustos 1990 günü Kuveyt'i işgal etmesiyle başlayan Körfez bunalımı sırasında, barışçı çözümün karşıtı olarak kullanılan "askeri opsiyon" sözü içinde sık sık geçen opsiyon sözcüğünün buradaki anlamı için dilimizdeki en uygun sözcük, "alternatif" sözcüğünün de karşılığı olan *seçenek*'tir.

Sözcüğün tecim alanındaki ikinci anlamı, "satıcının başka bir kişiye tanıdığı, bir malı belirli bir sürenin bitiminden önce belirli bir edere satın alabilme olanağı"dır. Burada da satın almakla almamak arasında bir seçim yapılması söz konusu olduğundan, sözcüğün bu anlamı için de *satınalma seçeneği*, kısaca yine *seçenek* karşılığını öneriyoruz.

Örnek: Körfez bunalımıyla ilgili olarak ABD Dışişleri Bakanı James Baker'la Irak Dışişleri Bakanı Tarık Aziz arasında 9 Ocak 1991 günü Cenevre'de yapılan görüşmeden sonuç alınamaması, sorunun çözümünde askeri *seçeneği* kaçınılmaz biçimde ön sıraya geçirdi. Alıcımız, akçal sıkıntıları yüzünden, kendisine tanıdığımız *satınalma seçeneğini* (*seçeneği*) kullanamadı.

ÖTANAZİ, 1. ACISIZ ÖLÜM ÖTANAZYA 2. KURTARICI ÖLÜM

Fransızca *euthanasie* ile İngilizce *euthanasia* sözcüğü, *eu* (iyi) ile *thanatos* (ölüm) öğelerinden oluşan Yunanca *euthanasia* sözcüğünden gelir. Sözcüğün hekimlik dilinde iki anlamı vardır: (1) Kolay, acı çekmeden gerçekleşen ölüm. (2) Büyük acı veren ya da iyileştirilmesi olanaksız bir sayrılığa tutulmuş kimselerin daha çok acı çekmemeleri için yaşamlarına son verilmesi uygulaması.

Sözcük Fransızcadan o dildeki söyleniş olan *ötanazî* biçimiyle, İngilizceden söyleniş değiştirilerek *ötanazyâ* biçiminde Türkçeye de geçmiş, yalnız hekimlik çevrelerinde kullanılmakla kalmayıp genel dilde de kullanım yaygınlığı kazanmaya başlamıştır.

İnsan yaşamını sürdürmeyi başlıca amaç edinen hekimlik aktöresinin de, tüze kurallarının da böyle bir uygulamayı onaylamamasına karşılık, iyileşmesi olanaksız bir sayrılıktan acı çekenlerin bu acılarına kendilerinin ya da yakınlarının isteği üzerine son vermenin onların boş yere daha çok acı çekmelerini önleyeceği düşünenler, özellikle 1980'li yılların sonlarına doğru bu uygulamanın bir hak olarak benimsenmesi yönünde yoğun çaba göstermektedirler. Acısız ölüm, örneğin yeterli uyuşturucu verilerek ölüm olayının doğrudan doğruya gerçekleştirilmesi biçiminde olabileceği gibi, kansu (serum) borusunun çıkarılması örneğinde olduğu gibi yaşamı sürdürmek için sağlanan desteğin geri çekilmesi biçiminde de olabilir. Bu uygulamanın sayrının kendisi bakımından taşıdığı önemin yanı sıra, onun yakınlarına yüklediği acı ile yol açtığı akçal yıkımın önlenmesi bakımından da kurtarıcı bir nitelik taşıyacağı öne sürülmektedir. Böyle bir uygulamanın yasallaştırılması görüşünü savunanlar, en varlıklı toplumlarda bile sağlık gereksinmelerini güçlükle karşılayan akçal kaynakların daha öncelikli, kurtarılabılır sayrılar dururken -kendi özdeksel koşulları elverişli de olsa- yaşlı, umutsuz sayrılara harcanmasının toplum yarar bakımından da uygun olmayacağını öne sürmektedirler.

Sözcüğün ilk anlamının Türkçedeki doğal karşılığı *acısız ölümdür*. Sözcüğün yukarıda açıklanan ikinci anlamı için ise, işlev özelliğini göz önünde bulundurarak *kurtarıcı ölüm*, *kurtarıcı ölüm uygulaması* karşılıklarını öneriyoruz.

Örnek: Yillardır, bitkisel yaşamda bulunan oğlunun bu durumuna daha fazla dayanamayan baba, *kurtarıcı ölüm* isteğinde bulundu. *Kurtarıcı ölüm* uygulamasını savunanlar, yaşamın niteliğinin, yaşamın sürdürülmesinden daha önemli olduğu düşüncesini vurguluyorlar.

PLASTİK VE RÖKONSTRÜKTİF CERRAHI

DÜZENLEYİCİ -ONARICI YARMANLIK

Yunancada *plassein* (biçim vermek) eyleminden gelen *plasticos* sözcüğü *plasticus* biçimiyle Latinceye geçerek Fransızca *plastique* (okunuşu: plastik) ile İngilizce *plastic* sözcüklerine kaynaklık etmiştir. Fransızcadaki söylenişyle Türkçeye geçerek yaygın bir kullanım alanı bulan sözcük, kil, alçı ya da munda olduğu gibi, "kalıba dökülebilir, biçim verilebilir" anlamına gelmektedir. Plastik sözcüğünün, resim, yontuculuk, kilişi (seramik), dahası yapıtasarcılık (mimarlık) gibi sanatlarla ilgili olarak "plastik sanatlar" sözü içindeki anlamına karşılık olarak dilimizde daha önce "yoğrumsal" karşılığı önerilmiştir. Hekimlik alanında "plastik cerrahi"nin anlamı ise "gövdenin kimi kesimlerinin biçiminin düzeltilmesi ya da yitirilmiş dokuların onarımı amacıyla güden cerrahlık"tır.

Yine Fransızca *reconstruire* eylemi, "yıkılan bir nesneyi yeniden yapmak" anlamına gelir. Bu eylemin önad (sıfat) biçimi olan *reconstructif* (okunuşu: rökonstrüktif) "yeniden yapma ile ilgili, yeniden yapıcı," *reconstruction* adı ise "yeniden yapma" demektir. Bu sözcük de dilimizde "plastik ve rökonstrüktif cerrahi" sözü içinde kullanılmakta, gövdede kaza ya da işleme (ameliyat) sonucu yok olan kesimlerin yeniden yapımı, yiten işlevlerin yeniden kazandırılması, doğuştan biçim bozukluklarının düzeltilmesi anlamlarına gelmektedir. Kesilip alınan kanserli bir memenin yenisinin yapılması, yarık dudakların onarılması, kopan bir parmağın yerine dikilmesi rökonstrüktif cerrahinin ilk düşünülen örnekleridir.

Hekimlik dilindeki plastik sözcüğüne karşılık olarak, bu eylemin başat amacı olan "düzeltmek" eylem kökünden oluşturduğumuz *düzeltilici* sözcüğünü öneriyoruz. Bu işlemin aslında düzgün olan bir yüzde, tanınmayı önlemek, kimliği gizlemek gibi bir amaçla da yapılabilenkte olması da ilgili kişinin isteğine uygun bir düzeltme söz konusu olduğu için, "düzeltilici" sözcüğünün kullanılmasına engel değildir.

Rökonstrüktif için de, sözcük anlamına uygun olmamakla birlikte, *onarıcı* karşılığını öneriyoruz. Kanserli bir göğsün tümünün alınıp yenisinin yapılması gibi bir durumda "onarıcı"dan çok "yeniden yapım"ın söz konusu olduğu düşünülebilir de burada soruna gövdenin tümü açısından bakıldığında söz konusu olan yine onarıcıdır. Rökonstrüksiyon adı için de *yeniden yapma*, *yeniden yapıma* karşılıklarını öneriyoruz.

Cerrahinin de Türkçesi "yarmanlık" olduğuna göre plastik ve rökonstrüktif cerrahinin karşılığı *düzeltilici-onarıcı yarmanlık* olacaktır.

Örnek: Amerikan *Düzeltilici-onarıcı Yarmanlar Derneği*'nin (American Society of Plastic and Reconstructive Surgeons) verdiği bilgiye göre, 1988 yılında Birleşik Amerika'da yemece (kanser) sayırlığı dolayısıyla göğsü alınan 34.000'in üstünde kadın memenin şu ya da bu yöntemle *yeniden yapılmasını* istemişlerdir. Yarmanlar *yeniden yapma* işini, kesip alınan memenin bulunduğu kesimdeki göğüs duvarı kasının altına silikon peltesi ya da tuzlu çözelti doldurulmuş torbalar koyarak yaptıkları gibi, karından kesip çıkardıkları 16-30 sm. boyunda, bademcik biçimindeki deri, yağ, kas katmanlı doku parçalarına meme biçimini verip meme alm işlemcesinin hemen ardından oraya yerleştirerek iki işlemceyi birden gerçekleştirebiliyorlar.

REASSÜRANS ÜSTKORUNÇ

Fransızcada *assurance* (sigorta) sözcüğünün başına *ré-* (yeniden) öneki getirerek oluşturulan *réassurance* (yeniden sigorta) sözcüğü, o dildeki söylenişyle, *reassürans* olarak dilimize de geçip yaygınlık kazanmıştır. Reassürans, sigortacının başka bir ya da daha çok sigortacıya kendisinin daha önce üstlenmiş olduğu bir dokunca olasılığını (riski) karşılatması, bir başka deyişle, yaptığı sigortayı sigorta ettirmesi işlemidir. Bu işlem eskiden sigortacının yüklendiği dokuncağın (riskin) kendisinin tek başına karşılamayaacağı ölçüde yüksek olduğu ya da -bir geminin gecikmesi durumunda olduğu gibi- dokunca olasılığının geniş ölçüde arttığı durumlarda, gerekükçe, düzensiz bir biçimde yapılırdı. Buna karşılık, günümüzde "reassürans" gerçek bir kuruma dönüşmüş, dokuncağı çok küçük parçalara ayırarak sigortacılığın gelişmesine büyük bir ivme kazandırmıştır. Bugün biraz önemli olan dokuncaklar yeniden

sigortalanmakta, sigortacı olası yıkımdökümün bir bölümünü başka bir sigortacıya, o da daha başkalarına aktarmaktadır.

Bizde 1927 yılında 1149 sayılı Mükerrer Sigorta Hakkında Kanun çıkarılmış, 1929 yılında da 1160 sayılı yasayla "yeniden sigorta" ayrıcalığını (imtiyazını) tekel olarak elinde bulundurmak üzere "Milli Reassürans T.A.Ş." kurulmuştur. Türkiye'de sigorta ortaklıkları kendilerini bu kuruluşa yeniden sigorta ettirmekle yükümlüdürler. Sigorta ortaklıkları, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca belirlenen bir orandaki dokunacağı bir ödentiyi yatırarak bu kuruluşa karşılatıktan sonra, geri kalanı bugün ülkemizde sayıları üç olan öbür "reassürans" ortaklıklarına ya da dış ülkelerdeki benzer kuruluşlara karşılatılabilirler. Yeniden sigorta yapan bir kuruluş sigortaladığı miktarı kendi üzerinde bırakmayıp söz konusu dokuncakları bir kuruma sigortalatarak "mükerrer sigortanın sigortası" yoluna da gidebilir.

Reassürans sözcüğü için dilimizdeki "mükerrer sigorta, tekrar sigorta, yeniden sigorta" gibi karşılıklar kullanılmaktadır. İtalyanca kökenli "sigorta" için, 1978 yılında, eski Türk Dil Kurumu'nun Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkuruluşu, sözcüğün kökeninde bulunan "sağlama, korunmaya alma" düşüncesine dayanılarak "korunç" karşılığı önerilmiştir. Bu durumda reassürans için anlamı açık olarak yansıtın "yeniden korunç" karşılığı kullanılabilirse de kulağa hoş gelme, akıcılık bakımından bu karşılığı uygun bulmuyor, söz konusu işlemin dokunca olasılıklarını parçalara ayırarak daha "üst" düzeyde bir güvence ortamı sağlamakta olması düşüncesinden yola çıkarak üstkorunç, bu adın eylemi olan Fransızca réassurer, İngilizce to reinsure için de üstkorunçlamak karşılığını öneriyoruz.

Örnek: Türkiye'deki "Ulusal Üstkorunç Türk Paybelgiti Ortaklığı" (Milli Reassürans T.A.Ş.) tüm dünyada bu alanda tekel ayrıcalığıyla kurulmuş ilk örgüttür. Dokunca olasılığının özdeksel değerinin çok yüksek olduğu durumlarda üstkorunç ortaklıkları bir araya gelerek güçbirliğine gidebilirler.

SORTİ ÇIKIŞ

Fransızcada *sortir* (çıkarmak) eyleminden gelen *sortie* (okunuşu: sorti) sözcüğü "çıkış" anlamına gelir. Sözcüğün bir anlamı "çıkılan yer" (örneğin bir yapının çıkışı), ikinci anlamı "kuşatılmış bir birliğin bu kuşatmayı yararak dışarı çıkışı", üçüncü anlamı ise "bir savaş uçağının belirli bir görev için havalandırarak yola çıkması" demektir. Sözcük, bu üçüncü anlamıyla İngilizcede de aynı söylenişle olduğu gibi kullanılmaktadır. Sorti sözcüğü, Irak'ın 2 Ağustos 1990 günü Kuveyt'i işgal etmesi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 15 Ocak 1991'e dek bu ülkeden çekilmesi yolundaki kararına da uymaması üzerine patlak veren Körfez Savaşı sırasında Amerikan uçaklarıyla uluslararası gücü oluşturan öbür ülkeler uçaklarının Irak'la Kuveyt üzerinde yaptıkları bombalama uçuşlarıyla ilgili olarak gerek basınımızda, gerek yayın kuruluşlarımızda sık sık kullanılmaya başlamıştır. Sözcüğe, anlam özelliği göz önünde bulundurularak, dilimizdeki doğal karşılığı olan çıkış karşılığı önerilmektedir.

Örnek: Körfez Savaşında Amerikan uçakları 24 saat içinde Irak'a doğru iki binin üstünde çıkış yapıyorlar. Irak'la Kuveyt arasındaki ikmal yolları üzerinde bulunan 36 köprüden 33'üne bomba düşmüş, ancak uluslararası güç başkomutanlığının verdiği çıkış sayısı köprü sayısına bölününce 4 Şubat 1991 günü başlayan hafta içinde köprü sayısı başına 24 çıkış düşmesi, atışların isabeti konusunda kuşkular yaratmıştır.

SPONSOR DESTEKLEYİCİ

Latince *spondere*, *sponsun* (söz vermek, kendini yükümlülük altına sokmak) sözcüklerinden türeyen İngilizce *sponsor* (okunuşu: spansır) sözcüğünün genel dildeki en yaygın anlamı "kefil"dir. Sözcüğün bir anlamı da, bir firma ya da kişinin bir radyo ya da televizyon izlencesinin yayıncısına ya da ilgili sanatçısına ödemedede bulunarak izlenceyi açkal yönden desteklemesidir. Burada söz konusu izlencenin kendisi tanıtım (reklam) niteliği taşımamakla birlikte, izlenceye ayrılan sürenin bir bölümünün destekleyici kuruluş ya da kişinin adının anılmasına, onun ürettiği bir ürünün tanıtımının yapılmasına ayrılacağı konusunda genel bir anlayış vardır. İşte sözcük bu anlamıyla son dönemlerde dilimize de girerek kimi kez İngilizcedeki sponsor biçimiyle, kimi kez de bir ölçüde Fransızcılaştırılarak sponsör söylenişleriyle kullanım alanı bulmuştur. Sözcüğün dilimizdeki doğal karşılığı "dektekleyici"dir. Ancak kimi sözlükler "destek" sözcüğünün kökenini Farsça olarak vermekte, Şemsettin Sami'de ise sözcüğün yabancı kökenli olduğuna ilişkin bir açıklama bulunmamaktadır. Türkçede yabancı kökenli sözcüklere karşılık türetilirken ana ilke Türkçe köklerle eklerden yararlanma olduğuna göre, burada "destek" kökünü, yabancılığı konusunda görüş birliği bulunmamakla birlikte, bir ölçüde isteksizlikle kullanıyoruz. Öte

yandan, ses yapısı olarak dilimize çok yabancı olan "sponsor, sponsör" sözcüğünün dilimize daha çok yerleşmesini önlemek için, kökeni konusunda bir belirsizlik de bulunsa "dektelemek" eyleminden gelen destekleyici karşılığını öneriyoruz.

Örnek: Bu banka, ülkemizdeki tarihsel yapıların tanıtılması amacını güden ilgi çekici radyo, televizyon izlencelerinin *dekteleyiciliğini* üstlenmektedir.

VİZYON 1. GÖRÜŞ, 2. ULUDÜŞ

Latince *videre* (görmek) eyleminden gelen *visio* sözcüğü Fransızca ile İngilizceye *vision* biçimiyle geçmiş, daha sonra Fransızcadaki söyleniş biçimiyle Türkçeye de giren *vizyon* sözcüğü, özellikle belirli aydın çevrelerde yaygın sayılabilecek bir kullanım alanı bulmuştur.

Genel dildeki anlamı "görme" (görme duygusu) olan *vizyon* sözcüğünün dilimize geçen anlamı *görüş*'tür. Bu "görüş" de değişik düzeylerde düşünülüp algılanabilir. Buradaki "görüş"ün gerçekçiliği zorlayan, sözcüğün dilimizdeki kullanımına da çoğu kez egemen olan bir anlamı, "olağan görme duygusuyla görülemeyen nesnelere, uykuda ya da coşkulu bir dalgınlık içinde görebilmek" ya da "böylece görülüp algılanabilen nesne" dir. Burada, olağanüstü ya da yalvaçça bir görüntünün göz önünde diriltilmesi söz konusudur. Vizyonda genellikle bir olağanüstülük, sıradanlığın ötesinde bir güç, yaratıcılık, başkalarının zihin ya da gövdelerinin gözleriyle göremedikleri değişik bir görüntü, bir görüş genişliği ile derinliği vardır. Bu kavrama karşılık olarak, "ulu" ile "düş" sözcüklerinden oluşturduğumuz *uludüş* bileşik sözcüğünü öneriyoruz. Daha çok Tanrı ya da pek görkemli nesnelere için kullanılan "ulu" önadı, anılan özelliği dolayısıyla bu bileşik sözcüğün ilk ögesi olmaya elverişli görünmektedir. "Düş" sözcüğü ise, yukarıda belirtildiği üzere, *vizyon* sözcüğünün bu anlamıyla yakından bağlantılıdır. Buradaki *düş*, salt düşünce evrenine sıkışıp kalmayan, gerçeğe dönüştürülmesi özlendiği bir düşür.

Vizyonun senimacılıkta *vizyona* girmek biçimindeki kullanımının Türkçe karşılığı ise gösterilmeye başlamak, gösterime girmek'tir.

Örnek: (1) Birleşik Amerika Başkanı Bush'un Körfez savaşı sırasında sözü sık sık edilen "yeni bir dünya düzeni" *görüşü*, silah gücüne dayanan bir Amerika'nın dünyaya kendi isteğine göre düzen vermeye kalkabileceği yolunda korkulara yol açmaktadır. (2) Osmanlı İlanlığının çöküş yıllarında yetişen Atatürk, her şeyin bitti sanıldığı bir dönemde yeni bir ulusal devletin temellerini atan, Türk toplumuyla ilgili *uludüşleri* olan bir önderdi. Toplumlara yeni yönler veren önderler, genellikle gerçekleştirilecek *uludüşleri* olan, olağanüstü kişilerdir.

DEĞERLENDİRME

12 Eylül 1980 sonrasında yasayla bir devlet dairesine dönüştürülen Türk Dil Kurumu'nun yeni sözcük türetme çalışmaları önceki yıllarda tutucu çevrelerin saldırılarına konu olurken, öne sürülen başlıca suçlama "uydurmacılık"tı. Bununla, genellikle türetilen sözcüklerin gelişi güzel, özensiz bir biçimde ortaya konduğu anlatılmak istenirdi. Oysa bizim de 1975 yılından başlayarak etkin bir biçimde katıldığımız bu çalışmalarda belirli ilkelere, ölçülere uyulmasına önem verilir, ancak bütün bunlar dışardakilerce, özellikle de kuruma karşı çıkanlarca pek bilinmezdi. Söz konusu saldırıların sürdüğü 1976 yılında, sözcük türetme çalışmalarında genellikle uyulan, ancak o güne değin kimsenin yazıya dökmeyi düşünmediği kuralları, türetilen sözcüklerin değerlendirilmesinde de kullanılabilir bir Değerlendirme Çizelgesi'ne dönüştürdük. Kurum ilgililerine de duyurduğumuz bu çizelgeye, daha sonra çıkan TDK ile ilgili bir yayınlımızda da yer verdik.* O dönemde bu çizelgenin Kurum içindeki Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkurulu çalışmalarında kullanılması için bir çaba göstermediğimiz gibi başka bir yerde de değerlendirme amacıyla kullanmadık.

* *Bir Kamusal İlişkiler Örnekoloji: Ay Adları ya da Türk Dil Kurumu* (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 476, 100. Doğum Yılında Atatürk'e Armağan Dizisi: 17) (AÜ SBF ve BYYO Basımevi, 1981), s. 44.

DEĞERLENDİRME ÇİZELGESİ

Adı :
Uzmanlık Alanı :

Yabancı kökenli sözcük- önerilen karşılık	Türkçenin sözcük türetme kurallarına uygunluk(*)		Kulağa hoş gelme, ses güzelliği, söy- leme kolaylığı					Kavramı eksiksiz olarak yansıtabil- me gücü					İstenmeyen ya da yanıltıcı çağrışımlara yol açmama					Tutunup benim- senme olasılığı					TOP- LAM	Daha iyi bir karşılık önerir misiniz?
	Uygun	Değil	0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5				
Biyosfer - Dirimyuvur																								
Deregülasyon - Düzenlemeyi bırakma																								
Ekolayzer - Eşitleyici																								
Filigran - Sudanga																								
Kot, Kotasyon - Dize (Borsa -si)																								
Kote olmak - Dizelemek																								
Miknatis - Çeker																								
Manyetik - Çekerli, -sel																								
Opus - Yapıt																								
Porte - 1. Önem , yük 2. Çizgi																								
Prim - 1. Önce, 2. Önce, 3. Ödül, 4. Ödenti, 5. Pay, kazanç payı																								
Proforma - 1. Geçici, 2. Yaklaşık																								
Recycling - Dönüştürüm																								
Stol - Kika (Kısa iniş - kalkış)																								
Şart (charte) - 1. Ayrıcılık Belgesi, 2. Hakan Anayasası, 3. Anayasa, Anabelle, 4. Yetki Belgesi, 5. Ge- mi Tutamlık Sözleşmesi																								
Underwriter - 1. Koruyucu, 2. Yüklenici																								
Video Konferans - Görüntülü Toplantı																								

Görüşlerinizi ilgili yere bir çarpı (x) imi koyarak belirtiniz.

(*) Bu konuda görüş bildir.-cek durumda değilseniz boş bırakabilirsiniz.

Varsa yorumlarınızı sayfanın arkasına yazabilirsiniz.

Söz konusu Değerlendirme Çizelgesini işte ilk kez burada, karşılık türettiğimiz on beş Batı kaynaklı sözcükle ilgili olarak yapmayı tasarladığımız bir değerlendirme amacıyla kullanmayı düşündük. Bu amaçla biri üniversite Araştırma Görevlilerinden, biri Profesörlerden oluşan beşer kişilik iki küme seçtik.** Bu kümelerin oluşturulmasında üyelerin dilde özleşmeye karşı olmamasını ana koşul olarak benimsedik. Seçilenlerin tümü bu koşula uygun düşmekte, içlerinde kendileri de dil özleştirme çalışmaları yapanlar, dil konularında ara sıra bizimle ilişki kurup görüş alışverişinde bulunanlar, bizim sözcük türetme çalışmalarımız sırasında gerek alan bilgisi, gerek dil beğenisi açısından görüşlerine başvurduklarımız da yer almaktadır. Kümeler, kendileri "dilci" olmamakla birlikte, genellikle dil duygusu belirli bir düzeyin üstünde kimselerden oluşmaktadır.

Bu uğraşdaşların katılmasıyla yaptığımız değerlendirmede şöyle bir yol izledik: Önce değerlendirmeyi yapacaklara kısa bir açıklama yazısı vererek, sözcük açıklamalarını dikkatle okuduktan sonra her sözcük önerisini ekli Değerlendirme Çizelgesindeki dört ayrı etmen ya da ögeye göre beş üzerinden değerlendirmesini istedik.

Değerlendirme Çizelgesi'nde de görüleceği üzere, değerlendircilerden önce önerilen Türkçe karşılığın dilimizin sözcük türetme kurallarına uygun olup olmadığını belirtmeleri isteniyor, bu konuda görüş belirtecek durumda olmayanların bu soruyu yanıtsız bırakabilecekleri bildiriliyordu. Değerlendirmelerin, görüldüğü gibi, (1) kulağa hoş gelme, ses güzelliği, söyleme kolaylığı, (2) kavramı eksiksiz olarak yansıtabilme gücü, (3) istenmeyen ya da yanıltıcı çağrışımlara yol açmama, (4) tutunup benimsenme olasılığı gibi öğelere göre yapılması isteniyor, Çizelgenin altında, değerlendircilerin varsa yorumları sayfanın arkasına yazabilecekleri de anımsatılıyordu. Böylece karşılık önerilen bir sözcük üzerindeki değerlendirme, sayı değeri beş olan dört öge için, toplam yirmi sayı üzerinden yapılacaktı.

** Önerdiğimiz Türkçe karşılıkları inceleyerek değerlendirenlerin adları, kurumları, ilgi alanları aşağıda gösterilmiştir.

Profesörler:

Özdemir AKMUT, AÜ SBF İşletme (Finansman, Üretim Yönetimi) Profesörü

Yan ilgi alanları: Borsacılık- Sigortacılık

Cem EROĞUL, AÜ SBF Anayasa Hukuku Profesörü

Yan ilgi alanları: Siyaset Bilimi, Felsefe, Dil Konuları

Tuncer KARAMUSTAFAOĞLU, AÜ Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Profesörü

Yan ilgi alanları: Siyaset Bilimi

Yüksel KOÇ-YALKIN, AÜ SBF Muhasebe Profesörü

Yan ilgi alanları: Finansman

Oğuz ONARAN, AÜ SBF Kamu Yönetimi Profesörü

Yan ilgi alanları: Sinema, Müzik

Araştırma Görevlileri:

Cahit EMRE, AÜ SBF Kamu Yönetimi Ar. Gör.

Yan ilgi alanları: Çevre sorunları

Melek FIRAT, AÜ SBF Siyasi Tarih Ar. Gör.

Yan ilgi alanları: Yazın, Sinema

Ayşegül KAPLAN, AÜ SBF Kentleşme ve Çevre Sorunları Ar. Gör.

Yan ilgi alanları: Siyaset Psikolojisi, Siyasal Teoriler

Özlem KÜNÇEK, AÜ SBF Uluslararası İlişkiler Ar. Gör.

Yan ilgi alanları: Tiyatro, Sinema

Mehmet Ali ŞULE, AÜ SBF İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Ar. Gör.

Yan ilgi alanları: Yazın, Sinema, Spor

Bu uğraşdaşlarımızın tümüne, çalışmalarımıza yaptıkları değerli katkılar için gönül borcumuz vardır.

Çizelge 1

	ARAŞTIRMA GÖREVLİLERİ				PROFESÖRLER			
	ENDÜŞÜK	EN YÜKSEK	ORTANCA	ORTALAMA	ENDÜŞÜK	EN YÜKSEK	ORTANCA	ORTALAMA
Biyosfer-Dirimiyuvar	10	20	14	14.6	13	20	19	18.0
Deregülasyon-Düzenlemedışı Bırakma	9	20	14	14.2	6	20	13-14	13.2
Ekolayzer-Eşitleyici	9	20	13	14.2	11	20	15	16.0
Filigran-Sudanga	8	18	14	13.0	13	20	15-20	17.0
Kot(asyon)-Dizelge	10	18	16	15.2	13	20	17	16.4
Miknatis, Manyetik-Çeker, Çekerli, Çekersel	4	20	12	13.4	10	20	15-17	15.5
Opus-Yapıt	8	20	20	17.4	12	20	20	17.2
Porte-1. Önem, Yük, 2. Çizgibeş	9	19	19	16.8	9	20	17	16.4
Prim-1. Özence, 2. Ödence, 3. Ödül, 4. Ödenti, 5. Pay, Kazanç Payı	16	20	19	18.6	11	20	19	17.0
Proforma-1. Geçici, 2. Yaklaşık	8	20	16	15.0	15	20	17	17.6
Recycling-Dönüştürüm	16	20	20	18.4	15	20	20	18.4
Stol-Kika	13	20	14	15.2	13	20	17	17.2
1. Ayrıcalık Belgesi, 2. Hakan Anayasası, Şart- 3. Anayasa, Anabelge, 4. Yetki Belgesi, 5. Gemi Tutmanlık Sözleşmesi	14	20	18	17.2	12	20	19	17.4
Underwriter-1. Korunçlayıcı, 2. Yüklenimci	5	20	16	14.2	16	20	19	18.2
Video Konferans-Görüntülü Toplantı	13	20	20	18.2	15	20	16	17.2

Başlangıçta, sözcükler değerlendirilirken, onların değişik anlamları için önerilen Türkçe karşılıkların bir bütün olarak değerlendirileceğini, bunlara verilecek sayısal değerlerin değişik olması durumunda da tek bir ortalama sayı verilerek değerlendirme yapılacağını düşünmüştük. Oysa bir değerlendiricinin kimi sözcükleri ilk anlam karşılıklarına göre değerlendirip çizelgeye o sayıyı yazdıktan sonra, aynı ölçüde beğenmediği anlaşılan öbür karşılıkların sayı değerlerini çizelgenin arkasında belirttiği, bir değerlendiricinin de değişik anlam karşılıklarına göre ayrı kâğıtlarda değerlendirme yaptığı görüldü. Toplu değerlendirmelerimizde birörnekliliği bir ölçüde ortadan kaldıran bu gibi durumlara aşağıda yeri geldikçe değinilecektir.

Burada önce bireysel değerlendirmelere dayanarak her sözcük için "en düşük, en yüksek, ortanca, ortalama" değerlendirme sayıları bulunarak (bkz.: Çizelge 1) bunlar üzerinde yorumlar yapılacak, ayrıca değerlendiricilerin yorumları da yansıtılmaya çalışılacaktır.

(1) *Biyosfer* için "dirimyuvar" karşılığına Araştırma Görevlilerince verilen en düşük sayı 10, en yüksek sayı 20, ortanca değer 14, verilen tüm sayıların ortalaması ise 14.06'dır. Bu değerler Profesörler için 13-20, 19, 18.0'dır. Daha sonraki sözcüklerde de görüleceği üzere, en düşük-en yüksek sayılar arasındaki uzaklık, değerlendirmeler arasında önemli ayrımlar bulunduğunu göstermektedir.

Sözcüğün bizim umduğumuzdan daha düşük değerlendirilmesi, sanırız, "dirim" sözcüğünün bir ölçüde yadırganmasındandır. "Ölüm dirim" sözü içinde yaygın olarak kullanılan, ayrıca "dirimbilim" (biyoloji), "dirimkurgu" (biyonik), "dirimsayım" (aktüarya) sözcüklerinin yapısına da girmiş bulunan bu güzel "dirim" sözcüğünü biz özellikle kullanmak istedik.

(2) *Deregülasyon* için "düzenlemedışı bırakma" karşılığıyla ilgili en düşük-en yüksek değerlendirme sayıları Araştırma Görevlilerinde 9-20, ortanca değerlendirme 14, ortalama ise 14.2'dir. Bu sayılar Profesörlerde 6-20, 13-14,* 13.25'tir. Yanıtlarda bu sözcükle ilgili yorumlara yer verilmiş olmakla birlikte, karşılığın birden çok sözcükten oluşmasının, onun kimi kez karşılıktan çok bir "açıklama" biçiminde algılanmasına yol açtığını biliyoruz. Bir dildeki sözcüğün başka bir dilde birden çok sözcükle karşılanmasının birçok örnekleri bulunduğu göre buradaki karşılığın doğal sayılması gerektiği düşüncesindeyiz.

(3) *Ekolayzer* için "eşitleyici" Araştırma Görevlilerince en az 9, en çok 20 sayıyla değerlendirilmiş, ortanca 13, ortalama 14.2 olarak ortaya çıkmıştır. Profesörlerde ise bu değerler 11-20, 15, 16.0'dır.

(4) *Filigran* karşılığı olarak "sudamga"nın en az, en yüksek değerlendirme sayıları Araştırma Görevlilerinde 8-18, ortanca 14, ortalama 13.0, Profesörlerde bunlar sırayla 13-20, 15-20, 17-0'dır.

Bir Profesör "sudamga" karşılığına ısınmadığı açıkça dile getirirken danışmanlık göreviyle ilgili olarak bu konuyu yakından incelediğini bildiren bir başka Profesör, karşılığı her bakımdan doyurucu bulduğunu söyleyerek en yüksek değerlendirmeyi yapmıştır. Karşılığın genellikle düşük değerlendirilmesi belki de Türkçede alışılmış ad

* Ortancanın çift sayılı olması bir kişinin bu sözcüğü değerlendirme dışı bırakmış olmasındandır.

taamlaması biçiminin yerine "su+damga" sözcüklerinin yan yana getirilmiş olmasından ileri gelmiştir. Oysa bu yapının dilimizde başka örnekleri de vardır: Yerbilim (Yer Bilimi değil), Gökbilim (Gök Bilimi değil), Toplumbilim (Toplum Bilimi değil). Bu yapının da ilerde dilimizde daha yaygın olarak kullanılacağı kanısındayız.

(5) *Kot(asyon)* karşılığı olarak "dizelge" için söz konusu sayılar Araştırma Görevlilerinde 10-18, 16, 15.2, Profesörlerde ise 13-20, 17, 17.4'tür. Konuyla uğraşsal yakınlığı bulunan bir değerlendirici, bu karşılığı güzel, başarılı bulduğunu bildirmiştir.

(6) *Miknatis, manyetik* karşılığı olarak "çeker, çekerli" sözcükleri için sözü geçen değerlendirme sayıları Araştırma Görevlilerinde 4-20, 12 ile 13.4, Profesörlerde 10-20, 15-17, 15.5'tir.

(7) *Opus* karşılığı olarak "yapıt" için bu sayılar Araştırma Görevlilerinde 18-20, 20, 17.4, Profesörlerde 17-20, 20, 17.2'dir.

(8) *Porte* karşılığı olarak "1. önem, yük, 2. çizgibeş" için bu sayılar Araştırma Görevlilerinde 9-19, 19, 16.8, Profesörlerde ise 9-20, 17, 16.4'tür.

Birinci karşılıktaki (akçal) "yük" sözcüğü kuşkusuz yaygınlığı dolayısıyla kullanılmaya daha elverişli olduğu için üzerinde görüş birliği oluşmuş, iki kişi "önem" karşılığının gerekli olmadığını düşünmüştür. *Porte* sözcüğü dilimize girmiş bulunduğuna, Fransızca aslında da "önem" anlamı var olduğuna göre dilimizde onu bu anlamda kullanmak isteyeceklerin de bulunabileceği düşünülerek "önem"e karşılıklar arasında yer verilmiştir. *Porte*'nin müzikteki anlamına karşılık olarak "çizgibeş" sözcüğünün kimi değerlendiricilerce (toplam 4 kişi) yadırganmış olduğunu gördük. Bu yadırganmanın sözcüğün pek alışılmamış, kişiye ters gibi görünebilen ses yapısından kaynaklandığını sanıyoruz: "beşçizgi" değil de neden "çizgibeş"? Biz bu sözcüğü türetirken, arada başkaca bir benzerlik bulunmamakla birlikte, ses yapısı olarak "tahtaboş" sözcüğünü düşünmüştük. Üstelik "çizgibeş" sözcüğünün bu yapısı karşısında duyulacak yadırganmayı azaltıcı anlatımlar uzunca bir süreden beri dilimizde eksik değildir. On numara yerine No.10 denmesi, TV 1, TV 2, TV 5, Star 1 gibi artık günlük yaşantımıza girmiş, ilerde de büyük bir olasılıkla daha sık karşılaşılabileceğimiz bu tür anlam biçimleri buna örnek olarak gösterilebilir. Profesörlerden oluşan değerlendirme kümesinin müzik uzmanı olan bir üyesinin "çizgibeş" karşılığını beğenip tutabileceğini düşünmesi bizim bu konudaki iyimserliğimizi artırmıştır.

(9) *Prim* sözcüğünün karşılığı olarak "1. özence, 2. ödence, 3. ödül, 4. ödenti, 5. pay, kazanç payı" için değerlendirme sayıları Araştırma Görevlilerinde 16-20, 19, 18.6, Profesörlerde 11-20, 19, 17.0'dır.

Bir Profesör değerlendirici, "pay, kazanç payı" biçimindeki 5. anlam karşılığının doğru olmadığını, burada yıl içinde kazançla ilişki kurmadan örgütün gelişmesindeki katkıya göre verilen bir "teşvik primi"nin ("özence"nin) söz konusu olduğunu, yıl sonunda yönetim kurulu üyeleriyle görevlilere ödenen "temettü ikramiyeleri"nin ise uygulamada kazanç (kâr) payı sayılmayıp öyle vergilendirilmediklerini belirtmiştir. Bu değerlendirici, üçüncü anlamda da bir "özence"nin söz konusu olduğu görüşündedir.

(10) *Proforma* karşılığı olarak "1. geçici, 2. yaklaşık" için Araştırma Görevlilerinde en düşük-en yüksek değerlendirme sayıları 8-20, ortanca 16, ortalama 15, Profesörlerde

bunlar sırasıyla 15-20, 17, 17.6'dır. İkinci karşılık olan "yaklaşık"ı iki değerlendirici uygun bulmamıştır.

(11) *Recycling* karşılığı olarak "dönüştürüm" için bu sayılar Araştırma Görevlilerinde 16-20, 20, 18.4, Profesörlerde 15-20, 20, 18.4'tür.

(12) *Stol* karşılığı "kika" için bu değerler Araştırma Görevlilerinde 13-20, 14, 15.2, Profesörlerde 13-20, 17, 17.2'dir. Bir Araştırma Görevlisi sözcüğün "yapay" olduğunu belirtmiştir. Gerçekten sözcüğün İngilizcesi gibi Türkçesi de birkaç sözcüğün ilk yazaçlardan oluşmuş yapay bir sözcüktür. Özellikle Amerikan İngilizcesinde çok sık kullanılan bu tür kısaltmalarla yapay sözcüklerin toplum yaşamındaki devingenlik arttıkça bizde de kullanılmaya başlayacağını düşünebiliriz. Bütün bunlar "kısa uçak alanı" gibi bir karşılığın kullanılmasına engel değildir.

(13) *Şart* (charte) karşılığı olarak "1. ayrıcalık belgesi, 2. hakan anayasası, 3. anayasa, anabelge, 4. yetki belgesi, 5. gemi tutmanlık sözleşmesi" için söz konusu sayılar Araştırma Görevlilerinde 14-20, 18, 17.2, Profesörlerde 12-20, 16, 17.2'dir.

Şart sözcüğünün ikinci anlamına karşılık olarak önerdiğimiz "hakan anayasası"nı üç Profesör değerlendiricinin tutmaması ilginçtir. Bunda belki yüzde yüz Türklere özgü olarak kullanılan "hakan" (hükümdar) sözcüğünün ilk bakışta İngiltere'deki Magna Carta'yı usa getiren kavramla bağdaştırılamaması etkili olmuştur. Sayın Tunçer Karamustafaoglu buna "buyrultu anayasa" karşılığını önermiş, bu karşılık bizce de benimsenmiştir. Gerçekten de burada söz konusu olan, "irade, ferman" biçiminde anayasal belgelerdir. Arapça kökenli "irade" ile Farsça "ferman"ın Türkçesi "buyrultu" olduğuna göre, en iyisi buna "buyrultu anayasa" demektir.

(14) *Underwriter* karşılığı olarak "1. koruncu, 2. yüklenimci" için bu sayılar Araştırma Görevlilerinde 13-20, 16, 18.2, Profesörlerde 16-20, 19, 18.2'dir. Eski bir öneri olan "korunc" (sigorta) "yüklenimci" sözcüğü ölçüsünde onay görmemiştir.

(15) *Video konferans* karşılığı olarak "görüntülü toplantı" için söz konusu değerler Araştırma Görevlilerinde 13-20, 20, 18.2, Profesörlerde ise 15-20, 16, 17.2'dir.

Bu değerlendirmelerle ilgili toplu yorumlarda bulunmak gerekirse şunlar söylenebilir:

1. Yirmi tam sayı üzerinden yapılan değerlendirmeler genellikle yüksek düzeydedir. Ortalamalar bu 15 sözcük için Araştırma Görevlilerinde 13.0-18.6, Profesörlerde 13.2-18.4 arasında değişmektedir. Araştırma Görevlilerinin genel ortalaması 15.7, Profesörlerinki 16.8, iki kümenin birden toplu ortalaması 16.2'dir.

Ortalamalara göre sözcükler şöyle sıralanmaktadır:

Araştırma Görevlilerine Göre Sıra

1. Prim (18.6)
2. Recycling (18.4)
3. Video konferans (18.2)
4. Opus (17.4)

Profesörlere Göre Sıra

1. Recycling (18.4)
2. Underwriter (18.2)
3. Biyosfer (18.0)
4. Proforma (17.6)

5. Şart (17.2)	5. Şart (17.4)
6. Porte (16.8)	6. Opus (17.2)
7. Kot(asyon)(15.2)	7. Stol (17.2)
8. Stol (15.2)	8. Video konferans (17.2)
9. Proforma (15.0)	9. Filigran (17.0)
10. Biyosfer (14.6)	10. Prim (17.0)
11. Deregülasyon (14.2)	11. Kot(asyon) (16.4)
12. Ekolayzer (14.2)	12. Porte (16.4)
13. Underwriter (14.2)	13. Ekolayzer (16.0)
14. Mıknatıs, Manyetik (13.4)	14. Mıknatıs, Manyetik (15.5)
15. Filigran (13.00)	15. Deregülasyon (13.2)

Yukarıdaki iki dizelge birbiriyle karşılaştırıldığında, ilk beşer sözcüklük kümelerde ortak sözcük sayısının iki, ikinci beşer sözcüklük kümelerde iki, üçüncüde üç olduğu görülür. Bunun anlamı, her iki dizelgedeki sıralamaların birbiriyle pek çakışmadığıdır.

2. Yanıtlarda göze çarpan bir özellik, gerek Araştırma Görevlileri, gerek Profesörler arasında kimi değerlendiricilerin özellikle karşılıklarını çok beğendikleri sözcüklerde bütün değerlendirme öğelerini aynı düzeyde (5, 5, 5, 5 gibi) sayılar vererek değerlendirmelerine karşılık, kimilerinin her bir değerlendirme öğesine değişik düzeylerde sayısal değerler vermiş olmalarıdır.

3. Yirmi üzerinden on sayı "geçer not" sayılırsa, sözcükler için önerilen karşılıkların tümü bunun en az üç sayı üstündedir. Değerlendiricilerden Araştırma Görevlileri içinde en az birinin 15 sözcük önerisinin 12'sine (%80'ine), Profesörler içinde de en az birinin tümüne yirmi üzerinden yirmi vermiş bulunması, en yüksek değerlendirmelerden yalnız birinin 19, ikisinin 18 olması oldukça yüreklendiricidir. Burada sözcüklerin bir güzellik yarışmasına çıkmış gibi değerlendirildikleri düşünülürse, dilin günlük akışı içinde benimsenme olasılıklarının daha yüksek olacağı söylenebilir.

Bu olumlu sonucun elde edilmesinde, sözcüklere önerilen karşılıkların türetilmesinde gösterilen özenin yanı sıra gerekçeli sözcük açıklamalarıyla örnek tümcelerin kavramları açıklığa kavuşturucu bir biçimde kaleme alınmış olmalarının kuşkusuz etkisi olmuştur.